

KKTC EMEKLİLİK SİSTEMİNİN GENEL
DURUM ANALİZİ
2011 TARİHLİ RAPOR

Umut GÖÇMEZ

Sosyal Güvenlik Uzmanı

1. Giriş

Sosyal güvenlik kavramı ile bireylere veya bakmakla yükümlü olunan kişilere, yaşlarına, ölüm ve malullük gibi nedenlerle gelir azalmasına karşın ulusal koruma sağlayan ve asgari bir hayat standartını garanti etmeye çalışan sistemler bütünü olarak tanımlanabilir.

Sosyal güvenlik alanında gerçekleştirilecek riskler ve bunlar için sağlanacak yardımların asgari biçimi Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 102 No'lu Sözleşmesi ile tanımlanmıştır.

Sosyal Güvenliğin Asgari Standartlarına içeren 1952 yılında hayata geçirilen 102 No'lu Sözleşme' de dokuz ana risk grubu belirlenmiştir. Bunlar sırasıyla sağlık yardımları, hastalık ödemeleri, işsizlik yardımları, yaşlılık yardımları, işkazanı meslek hastalığı yardımları, aile yardımı, azaltık yardımı, malüliyet yardımı ve ölüm yardımlarıdır.

Bu rapor, Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti (KKTC)'nde uygulanmakta olan sosyal sigorta sistemini ve onun en önemli parçası olan emeklilik parametrelerini incelemek ve görülen problemler ile olası çözüm önerilerini sunmak üzere 2011 tarihinde hazırlanan bu rapor, 2011 yaz aylarında Kıbrıs için hazırlanmıştır. 2011 tarihinde hazırlanan rapor, 2011 yaz aylarında Kıbrıs sosyal güvenlik sisteminde gerçekleştirilen bir dizi değişikliğe esas teşkil etmiştir.

Raporda emeklilik sistemlerinin finansmanına ilişkin bilgilere ve bu sistemlerin sağladığı faydalar açısından genel bilgilere yer verilecek KKTC uygulama birimleri, uygulanması mevzuatı, dünya karşılaştırılmaları, mevcut sorunlar ile çözüm önerileri tartışılacaktır.

2.Emeklilik Sistemlerinin Genel Yapısı ve Reform Türleri

2.1 Emeklilik Sistemlerinin Genel Yapısı

Dünya uygulamaları incelendiği zaman emekliliğin, birbirinden bağımsız üç sütun üzerine kurgulandığı görülmektedir. Dünya Bankası sistemi olarak da adlandırılan üç sütunlu sistemin birinci sütununda tüm nüfusu kapsayan, devlet tarafından sunulan zorunlu emeklilik planları yer almaktadır. İkinci sütun özel ya da devlet tarafından sunulan daha çok mesleki emeklilik sistemlerini içermektedir. İkinci sütun emeklilik planları ülke uygulamalarına göre gönüllü ya da zorunlu olabilmektedir. Üçüncü sütunda bireysel birikimlere dayalı ve gönüllülük esasına göre tasarlanmış bireysel emeklilik planları yer almaktadır.

Emeklilik sistemleri bağlanan aylık ve bu aylığın finansmanı yönünden farklılık göstermektedir. Bağlanan aylığın belirlenmesi açısından emeklilik sistemleri belirlenmiş fayda (Defined Benefit, DB) ve belirlenmiş katkı (Defined Contribution, DC) olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır.

Belirlenmiş katkı (DC) emeklilik planlarında yasalar çerçevesinde belirlenmiş miktarlarda prim alınmakta olup, emeklilik gelirleri bu katkıların ve bunların getirisini ile emekli olacak kişinin aylığına karşılığı zamanındaki yaşam beklentisinin fonksiyonudur. Sığ konusu getiri ve ödemiş olan primlerin karşılığında bağlanacak olan aylığın belirsiz yükümlülükler bulunmamakta, yükümlülükler eşit varlıklar tarafından karşılanmaktadır. Bu tür emeklilik sistemlerinde her türlü yükümlülük sigortalı tarafından üstlenilmektedir. Aylığı

bağlayacak kurum/kuruluş aktüeryal açıdan anarite hesabına dolayısıyla güncel mortalite tablosuna ihtiyaç duymaktadır.

Belirlenmiş fayda (DB) emeklilik planında ise bir gelir sözü vardır. Dünya uygulamaları incelendiği zaman emekli aylığı genel olarak ücretin bir fonksiyonu olarak belirlenmektedir. Bununla beraber bazı uygulamalarda döş oranı veya gelir testine dayalı olmak üzere değişen miktarlarda emekli aylığı bağlanan uygulamaları rastlamak mümkündür. Bu tarz emeklilik planların da sigortalıdan alınan primin yatırım getirisi ve kişiye aylık ödenecek döşümü belirleyen yaşam beklentisinin değişkenliği riski ile karşı karşıya bulunmaktadır. Gelecekte oluşacak ekonomik ve demografik değişiklikler sistem için beliriz yükümlülüklere neden olabilmektedir. Yeterli varlıkların eksikliğinden doğan yükümlülük fazlalığı, başka kaynaklar tarafından finanse edilme zorunluluğunu getirmektedir.

Emeklilik Sistemleri bağlanan aylığın finansmanı açısından da Dağıtım (Pay As You Go, PAYG) ve Fon sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Dağıtım (PAYG) sisteminde aktif sigortalılardan alınan primler, emekli olan pasiflerin finansmanında kullanılmaktadır. Bu sistemde tesviler arası kaynak aktarımı söz konusudur. Demografik ve ekonomik değişikliklerin sistemin sürdürülebilirliği üzerinde etkisi olmaktadır.

Fon esaslı sistemde ise, sağlanacak yardım kurulan bir fon yardımı ile karşılanmaktadır. Sağlanan yardımın esaslarına göre, belirlenmiş fayda (DB) veya belirlenmiş katkı (DC) farklı riskler içermektedir. Belirlenmiş fayda (DB) emeklilik sistemi fon yönetimiyle finanse edilmek istendiğinde, tüm risk yardımı sağlayan kurumun üzerinde olmaktadır. Söz verilen gelirin altında oluşan fon geliri sonucu oluşacak açık başka kaynaklardan finanse edilmek zorundadır. Belirlenmiş katkı (DC) emeklilik sistemi fon yönetimiyle finansmanında tüm risk kişiye aittir.

Tablo 1 incelendiği zaman üç sütunlu emeklilik planlarına sahip Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa vs. ülkelerin birinci sütun emeklilik planlarının finansmanını dağıtım esasına göre, aylık belirleme yöntemlerini de belirlenmiş fayda esaslarına dayanarak gerçekleştirdikleri görülmektedir. Benzer şekilde İsveç, Letonya, İtalya ve Polonya'nın finansman yöntemini dağıtım esasına göre belirlemelerine rağmen aylık belirlemede belirlenmiş katkı yöntemini kullandıkları anlaşılmaktadır. İkinci sütunun genellikle özel sektör vasıtasıyla yürütülse de Finlandiya, İspanya, İsveç, İtalya ve Letonya'da kamunun da ikinci sütunda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1. Bazı AB Ülkelerinde Üç Sütünlü Emeklilik Planlarının Genel Yapısı

ÜLKE	Birinci sütun	İkinci sütun			Üçüncü sütun Hizmetli Sağlayan ve Finansman Şekli
	Finansman Şekli ve Aylığı Hesaplama Biçimi	Hizmetli Sağlayan	Katılım	Finansman Şekli	
ALMANYA	Dağıtım/Belirlenmiş Fayda	Özel Sektör	Görevli	Fon	Özel Sektör/Fon
AVUSTURYA	Dağıtım/Belirlenmiş Fayda	Özel Sektör	Görevli	Fon	Özel Sektör/Fon
BELÇİKA	Dağıtım/Belirlenmiş Fayda	Özel Sektör	Görevli	Fon	Özel Sektör/Fon
ÇEK CUM.	Dağıtım/Belirlenmiş Fayda	Özel Sektör	Görevli	Fon	Özel Sektör/Fon
FINLANDIYA	Dağıtım/Belirlenmiş Fayda	Özel Sektör/Kamu	Görevli	Fon	Özel Sektör/Fon
FRANSA	Dağıtım/Belirlenmiş Fayda	Özel Sektör	Görevli	Fon	Özel Sektör/Fon
İSPANYA	Dağıtım/Belirlenmiş Fayda	Özel Sektör/Kamu	Yan Zorunlu	Fon	Özel Sektör/Fon
İSVEÇ	Dağıtım/Belirlenmiş Katkı	Özel Sektör/Kamu	Yan Zorunlu	Fon	Özel Sektör/Fon
İTALYA	Dağıtım/Belirlenmiş Katkı	Özel Sektör/Kamu	Yan Zorunlu	Fon	Özel Sektör/Fon
LETONYA	Dağıtım/Belirlenmiş Katkı	Kamu	Görevli	Fon	Özel Sektör/Fon
POLONYA	Dağıtım/Belirlenmiş Katkı	Özel Sektör	Yan Zorunlu	Fon	Özel Sektör/Fon

Kaynak: Research Project "La Methode Ouverte De Coordination (Moc) En Matière Des Pensions Et De L'Integration Européenne" Supported by the Service Public Fédéral Sécurité Sociale, 2004

2.2 Reform Türleri ve Yakın Dönem Örnekleri

Emeklilik sisteminin tarihsel gelişimi incelendiğinde sırasıyla yarılarada çoğu fonlu emeklilik sistemindeki varlıkların fonlu emeklilik modellerinin itibarı değiştirerek çekilde tüketilmesi sonrasında tıbbi ve ücret seviyelerindeki hızlı artışla birlikte dağıtım (PAYG) sistemine dayanan belirlenmiş fayda (DB) esaslı emeklilik sisteminin popülaritesinin arttığı gözlenmektedir. Çoğu ülkede uygulanan modeller, dağıtım (PAYG) esaslı finansman ve belirlenmiş katkı (DB) esaslı emeklilik sisteminin ana yapısını taşımasına rağmen birçok yapısal farklılık taşımaktadır. Saf dağıtım (PAYG) sisteminin aksine birçok ülke sistemlerinde kısmi rezerv bulundurmaya uygun görülmüştür. Belirlenmiş fayda (DB) sistemi bazen gelire dayalı, bazen kazanca dayalı ve bazen diğer oranlı bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. (2005 Umur Göçmez, Sosyal Hesaplar ve SSK Uygulanması, Uzmanlık Tezi)

1990'ların sonlarında finansmanın Dağıtım (PAYG) esasına dayandırılan emeklilik sistemleri finansal sürdürülebilirlik üzerine problemler yaşamaya başlamıştır. Bu problemlerin ana sebepleri yaşlanan nüfus, sağlanan yardımları bankacılığı, otuzdan çoklu değişkenlikler, erken emeklilik eğilimi ve piyasa ekonomisine geçişten kaynaklanan mali problemler olarak sıralanabilir. Dağıtım (PAYG) esasına dayalı belirlenmiş fayda (DB) emeklilik planından, fonlu beferlenmiş katkı (DC) emeklilik planına ya da fonlu katkı belirlenmiş emeklilik sisteminin de kapsayan çok sınırlı sisteme geçiş çağrı emeklilik uzmanı tarafından emeklilik planlarının karşılaştığı finansal problemlerinin uzun dönemde çözümü olarak görülmektedir.

Bu bağlamda, ülkeler çok sınırlı emeklilik planları oluşturmanın yanında parametrik veya yapısal reformlar yapmaktadır. Parametrik reform ve yapısal reformun tanım ve içeriği kısı 1'de verilmiştir.

KUTU 1 PARAMETRİK VE YAPISAL REFORM

Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere dünya üzerindeki birçok ülke nüfusun yaşlanması olgusuyla karşı karşıyadır. İnanılmaz yaşları artmakta, düzenli olarak oranları azalmaktadır. Yaşlı nüfusun artması sadece aylık ödemelerde artış değil aynı zamanda sağlık harcamalarında ve bakım hizmetlerinde de artışa yol açmaktadır. Ayrıca son yıllarda yaşanan ekonomik kriz dolayısıyla genel anlamda sosyal güvenlik sistemleri ve bu sistemin emeklilik ayığı dikkat çekmiştir. Tüm bu sorunlar ülkelerin politik ve ekonomik durumunu etkilemekte, kamu harcamalarında artış ve sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki baskıların yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Ülke örnekleri incelendiğinde temel olarak iki türlü reform stratejisi ulaşılabilmektedir. Bu reform stratejileri parametrik ve yapısal olarak sınıflandırılmaktadır.

Parametrik reform aylık bağlama esasına ve finansman yönteminin değiştirilmesinin emeklilik yaş, hizmet süresi, güncellenme katsayısı gibi emeklilik parametreleri üzerinde yapılan değişiklikler olarak tanımlanabilmektedir.

2008 yılında Türkiye'nin 5510 sayılı Kanun ile yaptığı olduğu reform parametrik reformu örnek olarak gösterilebilir. Aylık befelele esas befelelenmiş fayda yöntemine göre devam etmekte olup, emeklilik yaş, prim ödeme gün sayısı, aylık bağlama oranı vs. gibi emeklilik parametrelerinde bir takım düzenlemeler yapılmıştır.

Demografik ve ekonomik değişiklikler gelecekte parametrik reformun etkisini yitirmesine neden olabilmekte ve başka reformlar yapılmasını zorunlu hale getirebilmektedir. Yaşlı nüfusun beklenilen üzerinde artması veya gelir kaleminde ekonomik dalgalanmalarla kaynaklı düşüş olması sistemin finansal sürdürülebilirliği üzerinde ciddi tehditlere yol açabilir. Bu tür beklemedik değişiklikler ülkelerin belirli periyotlarla parametrik reform yapmasına neden olabilmektedir.

Aylık Bağlama esaslı Belirlenmiş Fayda (DB) planından Belirlenmiş Katkı (DC) planına geçmek ise yapısal reform olarak sınıflandırılmaktadır. 1980'li yıllarda Güç, emeklilik sisteminin Dağıtım esasına dayanan Belirlenmiş Fayda (DB) emeklilik planından Fon esasına dayalı Belirlenmiş Katkı (DC) emeklilik planına dönüştürülmüştür.

Fon esasına dayalı belirlenmiş katkı emeklilik planına geçişim sürecindeki en büyük problem mevcut pasiflerin finansmanın sağlayacak kaynağı bularınanındır. Fon esasına geçildiğinde yatırımlar bireysel hesaplarında tutulacak olup sadece emekli olacak kişilerin finansmanında kullanılacaktır. Bu durumda mevcut emekliler için yapılacak ödeme başka kaynaklardan karşılanmak zorundadır.

KUTU 1 (DEVAM)

1999 yılında İsviçre'nin geliştirdiği Dağıtım (PAYG) esasını dayalı finansmanı bozmadan emeklilik planını Belirlenmiş Katkı modeli üzerine kurulan yeni bir sistem olan Sanal Hesaplar emeklilik sistemi (Notional Account, NA, Notional Defined Contribution, NDC) İsviçre, İtalya, Letonya, Polonya, Azerbaycan vb... ülkelerde uygulamaya konulmuştur.

Sanal Hesaplar emeklilik sisteminde kişinin yapmış olduğu katkılar Kanun ile belirlenen bir faiz oranıyla değerlendirilmiş kabul edilerek emeklilik tarihine kadar güncellenmektedir. Etiliyatta ise kişinin katkıları mevcut pasiflerin finansmanında kullanılmaktadır. Güncellenerek emeklilik tarihine getirilen katkı toplamı G-Değeri olarak adlandırılan kişinin emeklilik anındaki yaşam beklentisini içeren aktüeryal komitasyon katsayısına bölünmektedir. Soyut sistem ölüm aylığı da veriyor ise İtalya örneğinde olduğu gibi kişi öldüğünde hak sahibi bulunması ve aylığı alınması olasılıkları da göz önüne alınarak G-Değeri belirlenmektedir.

Kişinin yaşam beklentisi aylık besabunun bir unsuru olduğu için demografik değişiklikler hiçbir işleme gerek kalmaksızın aylık miktarını sistemi dengede tutacak şekilde yeniden ayarlamasını sağlayacaktır.

Yakın Dönemde Yapılan Reformlar

Bu bölümde, son 6 yıl içinde ülkeler tarafından yapılmış veya yapılması planlanan emeklilik düzenlemelerinin ana hatları ülke bazında anlatılmaya çalışılacaktır.

Yunanistan

Ülkede, 2008 yılı Mart ayında grevlere ve yapılan gösterilere rağmen emeklilik sisteminde değişiklikler doğuran bir yasa yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla, erken emeklilik daha katı şartlara bağlanmış, kadınlar için emeklilik yaşı kademeli olarak 60'dan 65'e yükseltilmiş ve tehlikeli işlerde çalışanların emekliliğe hak kazanmaları için gereken prim ödeme gün sayısı artırılmıştır. Ayrıca düzenleme öncesi 50 yaşından emekli olabilen engelli çocukları olan kadınların 55 yaşından önce emekli olmaları engellenmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak 2013 yılından itibaren 58 yaş ve 37 yıl prim ödeme şartlarıyla erken emeklilik imkanı getirilmiştir. Reformun bir diğer ana unsuru da 130'dan fazla olan emeklilik fonu sayısının 13'e düşürülmesi yoluyla yönetim giderlerinin ve sosyal güvenlik sisteminin borçlarının azaltılması amaçlanmıştır.

Ülkedeki yaşlanan nüfusun artmasını erken emeklilik sistemiyle birleşmesi sosyal güvenlik sisteminin ülke ekonomisi için büyük bir yük haline gelmesine neden olmuştur. İşsizlik oranındaki yükselişin finansal krizin olumsuz etkileriyle birleşmesi mali sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bu bilgiler ışığında, sistemde reform

yapılmamasının maliyetinin 2050 yılında GSYİH'nın %25'i kadar olacağı düşünülmektedir. Bu nedenlerle 2010 yılında yeni düzenlemeler yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Emekliliğe hak kazanmak için gerekli sigortalılık süresi 37 yıldan 40 yıla çıkarılmıştır. Erken emekli olumak isteyen her bir yıl için emekli aylığının tutarı %6 azaltılacaktır. Emekli aylığı hesaplanırken baz alınan çalışılan en son ayın kazancı yerine tüm çalışma hayatı boyunca kazanılan ücretin ortalaması kullanılacaktır.

Fransa

Fransa Parlamentosu, Kasım 2010'da emekliliğe hak kazanma şartlarıyla ilgili çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenleme ile emekliliğe hak kazanmak için gerekli olan yaş şartı 2018'e kadar kademeli olarak 60'tan 62'ye çıkarılmıştır. Tam aylığa hak kazanmak için gerekli olan yaş şartı ise 1 Temmuz 2016'dan itibaren kademeli olarak artacak ve 2025'te 67 olacaktır. Halihazırda 55 yaşından büyük olan, üç çocuğu bulunan ve bunlardan en az birine bakmak için çalışma hayatına ara vermiş kadınlar 65 yaşında tam aylığa hak kazanmaya devam edebileceklerdir. Engelli çocuğuna bakmak için çalışma hayatına ara vermiş ebeveynler ise yine 65 yaşında tam aylığa hak kazanacaklardır. 60 yaşından sonra çalışılan her yıl için aylık bağlama oranı artış öncesi düzenlemenin aksine %3 değil %5 olacaktır. Yapılan bir diğer düzenleme ise sigortalılık süresinin 40 yıldan 2013'e kadar kademeli olarak 41 yıl 6 aya çıkarılmasıdır.

İsviçre

2010 yılı Kasım ayında yapılan işsizlik sigortası ile ilgili reform; işsizlik maaşı olarak sigortalı maaşın %70'ini garanti etmektedir. İşsizlik sigortası primi yıllık kazancın %2'sinden %2,2'sine çıkarılmıştır. İşsizlik sigortası ödemeleri doğrudan prim ödeme süreleriyle ilişkilendirilmiştir. Sigortalılık süresi kadar işsizlik maaşı bağlanması öngörülmüştür. Bekleme süreleri uzatılmıştır. Bunun anlamı kişinin çalışırken ne kadar yüksek bir geliri varsa, işsizlik sigortasından aylık bağlanması için o kadar uzun süre beklemesi gerektirir. Reform, işsizlik sigortası fonuna ödenen primlerin artmasını, buna karşılık işsizlik maaşlarının kazanç artışıyla bağlı olarak düşmesini amaçlamaktadır. Yüksek kazanç sahipleri işsizlik fonuna daha fazla ödeme yapacaklar, buna karşılık sigortadan daha az ödeme alacaklardır.

Belçika

2010 yılında hazırlanan kanun tasarısıyla çalışanların ülkedeki erken emeklilik sisteminden yararlanmaları önlenmek istenmiştir. Bu doğrultuda, işverenlerin erken emeklilik programlarına ödedikleri katkı payları sabit olmaktan çıkarılmıştır. İşveren çalışmanı ne kadar geç emekli ederse katkı payı da kademeli olarak o kadar azalacaktır. Çalışan, 60 yaş ve sonrasında emekli edilirse işverenin ödeyeceği katkı payı %10, 58-59 yaşlarında emekli edilirse işverenin ödeyeceği katkı payı %20, 55-57 yaşlarında emekli edilirse işverenin ödeyeceği katkı payı %30 olacaktır. Ayrıca erkekler için mevcut prim ödeme süresi 25 yıldan 2008'de 30'a, 2012'de 35'e çıkarılacaktır. Yine kadınlar için mevcut prim ödeme süresi 2008'de 26 yıla çıkmıştır ve her 4 yılda bir 2 yıl artacaktır.

Bulgaristan

Taslağı hazırlanan ve Temmuz 2011'de yürürlüğe girmesi planlanan reform paketi sosyal güvenlik sistemine çeşitli yenilikler getirmektedir. Öncelikle tam yaşlılık aylığına hak

kazanma süresi kadınlar için 32 yıldan 37 yıla, erkekler için 37 yıldan 40 yıla çıkarılmıştır. Yaşlılık aylığına hak kazanmak için gerekli olan yaş şartı kadınlar için 60, erkekler için 63 olmuştur. Tam aylığa hak kazanma koşullarını yerine getiremelerine rağmen çalışma hayatında kalmaya devam eden kişiler için ödül sistemi getirilmiştir. Buna göre emekliliğe hak kazandıktan sonra çalışma hayatında kalan her yıl için yaşlılık aylığı %2,4 arttırılacaktır. Emeklilik yaşını doldurmuş fakat prim ödeme gün sayısına tamamlanmasın üç yıl kalan kişiler emekli olmak istedikleri takdirde, her eksik yıl için yaşlılık aylıkları %2,4 azaltacaktır.

Danimarka

2006'da yasalaşan ve 2019'da yürürlüğe girecek değişiklikler ile emeklilik sisteminin birinci aşamasının bir parçası olan Gönüllü Erken Emeklilik Sisteminden aylığı hak kazanmak için gerekli yaş şartı 2019-2022 yılları arasında 60'tan 62'ye çıkarılacaktır. Aynı şekilde bu sistemde geçirilmesi gereken sigortalılık süresi 2022 yılından başlamak üzere 25 yıldan 35 yıla çıkarılacaktır. 2024-2027 yılları arasında birinci aşama diğer parçasını oluşturan kamu emeklilik sisteminde aylığa hak kazanma süresi de 65'ten 67'ye çıkarılacaktır.

Estonya

Kadınlarda 61 yaş 6 ay, erkeklerde 63 olan emeklilik yaşı yeni düzenlemeyle 2026'da hem kadın hem de erkekler için 65 olacaktır. Emeklilik yaşı kadınlar için 2016'da 63'e ulaşacak şekilde her yıl için 3 ay arttırılacak, 2017'den itibaren hem erkek hem kadınlar için her yıl 3 ay arttırılacaktır.

Çek Cumhuriyeti

Ülkede, emeklilik yaşı halihazırda sahip olunan çocuk sayısına göre kadınlar için 57 ile 61, erkekler için 59 ile 62 arasında değişmektedir. Ocak 2010'da yürürlüğe giren değişikliklerle çocuğu olmayan kadın ve erkekler için emeklilik yaşı 65 olmuştur. Kadınlar, sahip olunan çocuk sayısına göre 62 ile 65 yaşları arasında emekli olacaklardır. Emekliliğe hak kazanmak için gerekli olan sigortalılık süresi ise 2019'a kadar 25 yıldan 35 yıla çıkarılacaktır.

Almanya

2007 yılında Parlamentoda kabul edilen kanunla ülkedeki mevcut emeklilik yaşı 2012-2029 arasında 65'ten 67'ye çıkarılmıştır. Ayrıca %10,9'luk prim oranı işçi ve işveren arasında eşit olarak pay edilmiştir.

Romanya

2006 yılında yasalaşan, 2008 yılında yürürlüğe giren kanunla Romanya sosyal güvenlik sisteminde ikinci ve üçüncü sütun emeklilik sistemleri oluşturulmuştur. İkinci sütun; birinci sütunda yer alan 35 yaşın altındaki kişiler için zorunlu, 35-45 yaş aralıklar için gönüllülük esas alınmıştır. İkinci sütun emeklilik planında belirlenmiş katkı sistemi geçerli olup, en az 4 milyon Euro sermayeye sahip özel yatırım şirketlerince yönetilmesi öngörülmüştür. Yine özel şirketlerce yönetilen ve belirlenmiş katkı esaslı sisteme göre oluşturulan üçüncü sütun; ücretin %15'ine kadar olan gönüllü katkılarla finanse edilmektedir. Yönetici şirketin en az 1,5 milyon Euro sermayeye sahip olması sistemin güvenliği açısından ön koşul olarak konulmuştur.

Birleşik Krallık

2006 yılında hazırlanan kanun ile ülkenin emeklilik sistemine geçitli yenilikler getirilmiştir. 1981 yılında Thatcher zamanında yapılan düzenlemeyle enflasyona endekslenen yaşlılık aylıkları, yeni düzenlemeyle kazançlardaki değişime göre uyarlanmıştır. Bir başka düzenleme tam yaşlılık aylığına hak kazanması için gereken sürenin azaltılmasıdır. Daha önce erkekler için 44, kadınlar için 39 yıl olan sigortalılık süresi; 6 Nisan 2010'da aylığa hak kazanacaklar için artık 30 yıl olacaktır. Ayrıca erkekler ve kadınlar için 65 olan yaşlılık aylığına hak kazanma yaşı 2044'e gelindiğinde 68'e çıkacaktır. Aynı zamanda İngiliz hükümeti, emeklilikte 65 yaş sınırını kaldırmayı planlamaktadır. 65 yaşından sonra da çalışma şartı vermez ve daha uzun süre çalışmaya teşvik etmeyi amaçlayan yeni düzenleme 2011 yılında görüşme alınacaktır.

İtalya

2010 yılında kabul edilen ve 2015 yılında yürürlüğe girecek kanun ile 2050 yılına kadar bütün memurlar ve erkek işçilerin emekliliğe hak kazanma yaşı kademele olarak 65'ten 68 yaş 4 aya çıkarılacaktır. Kadın işçiler için emekliliğe hak kazanma yaşı 60'tan 63 yaş 5 aya yükseltilecektir. Emekliliğe hak kazanmak için gerekli prim ödeme süresi 35 yıldan 40 yıla çıkarılmıştır. Tüm bu değişikliklerin 2050 yılına kadar 86,9 milyon Euro tasarruf sağlayacağı düşünülmektedir.

Haziran 2010'da AB'nin talimatıyla alınan ayrı bir karar ile 2012 yılından başlamak üzere kadın memurların emekliliğe hak kazanma yaşı 60'tan 65'e yükseltilecektir. Böylece kadın ve erkeklerin emekliliğe hak kazanma yaşı 2018'de eşitlenecektir.

3. Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi

KKTC'de sosyal güvenlik ile ilgili hizmetler Sosyal Sigortalar Dairesi, Maliye Bakanlığı ve İhtiyat Sandığı olmak üzere üç farklı kurum tarafından sağlanmaktadır. Sosyal Sigortalar Dairesi ve Maliye Bakanlığı birinci sütün sosyal güvenlik hizmetlerini memnaktadır. İkinci sütün olarak adlandırabileceğimiz İhtiyat Sandığı, kişisel birikimlere dayalı ek gelir sağlamak üzere hizmet vermektedir.

Türkiye'de yapılan reform çalışmalarından KKTC de etkilenmiş ve 2008 yılında Sosyal Güvenlik Kanunu ile birinci sütün kapsamında sağlanan yardımlarda bir takım düzenlemelere gitmiştir. Söz konusu kanun ile kanunun yürürlük tarihinden sonra ilk defa sigortalı olanlar çalışma türüne bakılmaksızın tek çatı altında birleştirilmiştir. Sosyal Güvenlik Yasasının uygulanması Sosyal Sigortalar Dairesince yürütülmektedir.

01 Ocak 2008 tarihinden önce sigortalı olmuş kişiler için eski mevzuat uygulanmaktadır. Bu kapsamda bulunan işçi ile kendi nam ve hesabına çalışanlara Sosyal Sigortalar Dairesi, kamu görevilerine Maliye Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan Emeklilik Şubesi vasıtasıyla hizmet sunulmaktadır.

Kadım tazminatı ödemesi olarak adlandırabileceğimiz ve fon esaslı finansmanı sağlanan hizmet ise ihtiyat sandığı bünyesinde sürdürülmektedir. 01 Ocak 2008 tarihi

öncesinde sadece işçilere hizmet veren sandık, sosyal güvenlik yasası ile ilk defa sigortalı olan kamu görevlileri ile istekleri halinde kendi nam ve hesabına çalışanları da kapsamına almıştır.

1.1 Emeklilik Sistemi

Yaş ve Hizmet Süresi

2008 öncesinde sigortalı olmuş işçi ve kendi nam ve hesabına çalışanlar için emekli olma koşulu 9000 gün prim ödeme ve 50 yaş olarak belirlenmiştir. Bu kişilere 5400 gün prim ödeme karşılığında 55 yaş, kadınlar için 12 yıl, erkekler için 15 yıl sigortalılık ve her yıl için ortalama 150 gün prim ödeme koşuluyla 60 yaşında emekli olma imkanı da sunulmuştur.

55- ve 60 yaşında emekli olabilmek için ek koşul olarak son 5 yıl için 600 gün prim ödemiş olma şartı getirilmiş olup sistem istisnalara karşı korumaya alınmaya çalışılmıştır. Her ne kadar ek koşul getirilse de kadınlar toplam 1800 gün, erkekler ise 2250 gün prim ödeyerek emeklilik hakkını 60 yaşında elde edebilmektedirler.

2008 öncesinde kamu görevlisi olmuş kişiler emeklilik yasası çerçevesinde emeklilik hakkını elde etmektedir. Buna göre 1987 öncesi göreve başlamış olanlar için herhangi bir yaş koşulu bulunmamakta olup, 15 veya 10 yıl hizmet süresi ile emekli olabilmektedirler.

1987 sonrası sisteme girmiş olan kamu görevlileri 25 yıl hizmet ve 55 yaş koşuluna göre emekliliğe hak kazanmaktadır. Kamu çalışanları için 60 yaş resmi emeklilik yaşı olarak belirlenmiştir. 60 yaş ve 15 yıl hizmet ile indirimli aylık alma imkanı da kapsamındaki sigortalılara sunulmuştur.

2008 yılında yapılan reformun ile emeklilik yaşı çalışma jektifine baktığımızda bu tarih sonrası ilk defa sigortalı olacak tüm çalışanlar için 60 yaş ve 9000 gün prim ödeme koşuluna bağlanmıştır. Bu kapsamdaki sigortalılara 5400 gün prim ödeme ve 63 yaş ile 9000 gün prim ödeme ve 55 yaşında indirimli aylık alma hakkı da tanınmıştır.

5400 gün prim ödeyenler aylığın unsuru olan aylık bağlama oranındaki düşüş ile 9000 güne göre daha düşük bir emekli aylığına hak kazanmış olacaklardır. 55 yaşında 9000 gün üzerinden emekli olacaklar ise emeklilik yaşının 60 yaşından az olan her yılı için %6 oranında azalmaya gidilecektir.

Tablo 2. Bazı OECD ve AB Üyesi Ülkeler ile KKTC Emeklilik Yaşı

Ülkeler	Emeklilik Yaşı (Erkek)	Emeklilik Yaşı (Kadın)
Almanya	65	65
Belçika	65	64
Danimarka	67	67
Finlandiya	63	63
Güney Kıbrıs	65	65
Hollanda	65	65
İngiltere	65	60
İrlanda	65	65
İspanya	65	65
Japonya	65	65
KKTC*	50/60	50/60
Lüksemburg	65	65
Macaristan	62	60
Norveç	67	67
Polonya	65	60
Portekiz	65	65
Türkiye**	60/65	58/65
Yeni Zelanda	65	65
Yunanistan	65	60

* 2008 yılında çıkarılan Sosyal Güvenlik Yasası ile birlikte yasamanın yürürlük tarihi sonrası sigortalı olanlar için emeklilik yaşı 60'a yükseltilmiştir.

** 5510 sayılı Kanun ile 2016 yılından başlamak üzere kademeli biçimde kadın ve erkeğin emeklilik yaşı 65'e yükseltilmiştir.

Kaynak: ILO Social Security Database 2005

Tablo 2'de bazı OECD ve AB üyesi ülkelerin emeklilik yaşı uygulaması verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere artan yaşam süresi ve değişen çalışma koşulları ile birlikte çoğu ülke 65 yaş emeklilik yaşı olarak belirlemiştir.

AB üyesi ülkelerden İngiltere, İtalya ve Yunanistan AB direktifleri doğrultusunda kadınlar için emeklilik yaşını erkeklerle eşit olacak biçimde 65'e kademeli biçimde yükselteceklerdir. Bununla birlikte, İngiltere emeklilik yaşını 2044 yılından geçerli olmak üzere 68 olarak belirlemiştir. Benzer biçimde, Almanya 65 olan emeklilik yaşını 2029 yılı itibari ile 67 olacak biçimde yeniden düzenlemiştir. Fransa, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve birçok ülke 60 yaş ve üzerinde olan emeklilik koşulunu 65 ve üzeri olacak biçimde değiştirmiştir.

Benzer biçimde yaşam süresinin artması, nüfusun yaşlanma hızı ve ekonomide yaşanan değişimler Türkiye'nin emeklilik sisteminin mali sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik bir takım tedbirler alınmasını zorunda kılmış, 2008 yılında yapılan reform ile sisteme ilk defa katılacak sigortalılar için emeklilik yaşı 65 olarak belirlenmiştir.

Ayrıca güneyinde yer alan Güney Rum kesiminde yapılan reformlar sonrası emeklilik yaşı 65 olarak belirlenmiştir.

KKTC'de uygulanan resmi emeklilik yapının uluslararası uygulamalar ile karşılaştırıldığında düşük olduğu görülmektedir. 2008 yılında emeklilik koçuluğu için bir düzenleme yapılmış olsa da, gerek sadece bu tarih sonrası ilk defa sigortalı olacaklar için uygulanarak kapsamın daraltılması, gerekse belirlenmiş 60 yaşın günümüz koşulları için düşük olması yeni bir düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır.

Emeklilik yaşı sistemin gelir gider dengesini iki yönde etkilemektedir. Erken yaşta emeklilik, bağlanan aylığın daha uzun süre ödenmesi ile gider yönünde artışı bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda, emekli olan kişinin sisteme belli bir dönem daha katkı yapmasını engellediği için gelir kaleminde de azalmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda emeklilik yaşı belirlenirken kişiye verilecek aylığın stresi, ülkedeki demografik yapı ile sistemin finansal sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için katkı yapılması gereken süre dikkate alınmalıdır.

Aylığın Belirlenmesi ve Net İhtiyaç Oranı

Sosyal Sigortalar Yasasına göre emekli aylığının hesaplanması ilgili Kanunun 61 inci maddesinde yer almaktadır. Buna göre aylık hesabının ana oranlarından birini aylık bağlama oranı (ABO) oluşturmaktadır. ABO yatılan 9000 günlük prim için %70 olarak belirlenmiş olup, 9000 günden çok her 360 gün için %2 azaltılmakta, fazla her 360 gün için %1 artırılmaktadır.

Hesaplama sigortalının yaşlılık aylığı bağlanması isteğinde bulunduğu tarihten önceki son 7 yılın prime esas kazançları, aynı yılda uygulanan en yüksek yıllık prime esas kazanç tutarına oranlanır. Bu oranlardan en yüksek 4'ünün ortalaması alınır. Bulunacak ortalama, 750 rakamı ve aylık bağlama oranı ile çarpılır. Bulunan rakam Kanunda yer alan IV Numaralı Cetveldeki (Ek 1) eşit veya en yakın büyük sayıya yuvarlanır. Cetvelde yer alan bu sayının ait olduğu derece ve basamak, sigortalının alacağı aylığı esas derece ve basamağı olmaktadır (Ek 2).

En yüksek aylık 10 uncu derece 4 üncü basamağına ait olup, 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla 2523 TL'dir. En düşük aylık ise 1 inci derece 1 inci basamağına ait 1225 TL'dir.

Yukarıda anlatılan hesaplama çerçevesinde asgari ücret üzerinden prim ödeyen bir kişi için 9000 günden az ödediği günlerin ABO oranının hesaplanmasında hiçbir etkisi olmadığı anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili hesaplama ve detayları Katı 2'de yer almakta olup, 1800 gün asgari ücret üzerinden prim ödeyen emekli olan bir kişi ile 9000 gün asgari ücret üzerinden prim ödeyen kişi en düşük aylık olarak belirlenmiş olur 1225 TL'yi almaktadır.

ABO'nun katsayı belirlerken hesaplama katılması 9000 günden az prim ödemiş sigortalıların aylıklarında yapılacak artışına yeterli olmazsa neden olmaktadır. 9000 günden fazla prim ödeyenler için ABO oranı aylık bulunduktan sonra yapılmakta. Örneğin 9000 günden az ödeyenler için ABO azaltması katsayı belirlenmesi esasında yapılmaktadır. İlgili uygulama sistemin bütünlüğüne zarar verdiği gibi finansal sürdürülebilirliği ve sigortalının sisteme katkı istejini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevcut basamak ve derece tablosu hesaptan ABO çıkarılarak tablonun yenilenmesi ve bu derece basamaklara ait aylık tutarların %70 ABO'yu bulmuş veyseymi altında olacaktır. Yeni tabloya ait aylığı esas tablonun üzerinden bu sorunu ortadan kaldıracaktır. Söz konusu uygulamada kullanılacak tablolar Ek 3 ve Ek 4'de verilmiş olup aylığı esas tutarı gösteren tablo mevcut durumda kullanılan her derece ve basamağına ait aylık tutarların

%70 ABO ile bulunduğu varsayımı altında hesaplanmıştır.

Oluşturulan yeni tablodaki aylığa esas tutar en son Sosyal Sigortalar Yasası çerçevesinde hesaplanacak ABO ile çarpılıp aylık miktar bulunacaktır. Söz konusu uygulama ile 1800 günden prim ödeyen bir kişinin aylık seviyesi 607 TL, 5400 günden prim ödeyen bir kişinin aylık seviyesi 932 TL, 9000 gün prim ödeyen bir kişinin aylık seviyesi ise 1225 TL olacaktır.

KUTU 2 SOSYAL SİGORTALAR YASASI ÇERÇEVESİNDE AYLIK HESABI VE ABO KULLANIMI

Aylık hesabının ana unsurlarından birini ABO oluşturmakta olup, ABO 9000 gün prim için %70 kabul edilmektedir. 9000 günden az ödeyen her 360 gün için %2 azaltılmakta, fazla olan her gün içinse %1 artırılmaktadır. Buna göre 1800 gün prim ödeyip 60 yaşında emekli olacak bir bayan, 5400 gün prim ödeyip 55 yaşında emekli olacak bir bayan ve 9000 gün prim ödeyip emekli olacak bir bayan için ABO hesabı aşağıda verilmiştir.

1800 gün için;

$$ABO = \%70 + \% \frac{(9000 - 1800)}{360}$$

$$ABO = \%78$$

5400 gün için;

$$ABO = \%70 + \% \frac{(9000 - 5400)}{360}$$

$$ABO = \%80$$

9000 gün için;

$$ABO = \%70 + \% \frac{(9000 - 9000)}{360}$$

$$ABO = \%70$$

olarak bulunur. Prime esas kazancın tavanı asgari ücretin 5 katı olup ilk hesaplamada sigortalının asgari ücret üzerinden primlerini yatardığı ve emeklilik bağurusunda bulunduğu varsayılarak hesaplama yapılacaktır. Derece ve basamağı belirleyecek rakamın formülü aşağıda verilmiştir.

$$R = 750 * ABO * \frac{\sum_{t=0}^{e-1} W_t (T_t^A)}{4}$$

e ; emeklilik yaşı;

W_t ; t yaşındaki prime esas kazancı;

T_t^A ; t yaşındaki prime esas kazancın tavanını ifade etmektedir.

KÜTÜ 2 DEVAM

Asgari ücretten çalışması bir kişinin son 7 yılına ait prime esas kazançlarının ilgili yılın prime esas kazanç tavanı her yıl için 0,2 olacaktır. En yüksek dört yılın aritmetik ortalaması da 0,2 olarak bulunur. Bu durumda 1800, 5400 ve 9000 günden gün prim ödemesine sahip bir kişi için derece ve basamağı gösterecek rakam

$$\begin{aligned} &1800 \text{ günden için;} \\ &R = 750 * \%50 * 0,2 \\ &R = 45 \\ &5400 \text{ günden için;} \\ &R = 750 * \%50 * 0,2 \\ &R = 75 \\ &9000 \text{ günden için;} \\ &R = 750 * \%70 * 0,2 \\ &R = 105 \end{aligned}$$

olarak hesaplanmış olacaktır. Derece ve basamak tablosunda ilgili sayılar kendisine en yakın büyük sayı ile eşleştirilecek olup, tablodaki en düşük değer 1 inci derece 1 inci basamağına ait 105 rakamıdır. Bu durumda 1800 günden gün hesaplanan 45 ve 5400 günden gün hesaplanan 75 rakamı 105'e eşitlenerek 1 inci derece 1 inci basamaktan aylık bağlanacaktır.

Hesaplama yapıldığı üzere 1800, 5400 ve 9000 günden emekli olacak asgari ücretli çalışan bir kişiye 1225 TL aylık bağlanacak olup, Kanunda yer alan 9000 günden az günler için ABO oranlarının hesaplamada etkisiz kaldığı gözlenmektedir.

Derece ve basamak tablosuna ait rakamların %70 ABO seviyesine ait olduğu varsayımı altında oluşturulan tablo Ek 3'e verilmiştir. Bu durumda mevcut derece ve basamak tablosunun en düşük değeri olan 105 rakamı 150, en yüksek değeri olan 525 rakamı ise 750 olarak hesaplanarak ilgili tablo oluşturulmuştur. Benzer şekilde derece ve basamağına göre aylık seviyelerinin %70 ABO karşılığı olduğu varsayılarak aylığa esas tutarları gösterecek tablo hazırlanmış olup, en düşük aylık seviyesi 1225 TL, iken aylığa esas tutar 1750 TL, en yüksek aylık seviyesi 2523 TL, iken aylığa esas tutar 3605 TL olarak belirlenmiştir.

ABO'nun derece ve basamağı belirleyecek rakamın hesabında kullanılmayıp hesaplamamın sonunda aylığa esas tutar ile çarpılarak aylığın belirlenmesi ile elde edilecek tutarlar aşağıda verilmiştir.

Bu durumda derece ve basamağı belirleyecek rakamın formülü;

$$R = 750 * \frac{\sum_{i=1}^n \text{Max}(W_i) T_i^{ABO}}{4}$$

şeklinde, ABO hesabı dahil olmadığı ve asgari ücret üzerinden prim yatırıldığı için tüm prim ödeme gün sayısına ait rakam aynı olacaktır.

$$R = 750 * 0,2 = 150$$

KUTU 2 DEVAM

Bulunan 150 rakamı 1 inci derece 1 inci basamağa ait olup, düzenlenmiş aylığa esas tutar tablosundaki karşılığı 1750'dir. Aylık ise ABO ve aylığa esas tutarın çarpımı sonucu bulunacak olup ilgili formül ve sonuçları aşağıda verilmiştir.

$$B_G = ABO_G * T_d^h$$

B_G : G prim ödeme gün sayısına ait emekli aylığı,

ABO_G : G prim ödeme gün sayısına ait ABO'yu,

T_d^h : d derecesi h basamağı için belirlenmiş aylığa esas tutarı ifade etmektedir.

Bu durumda 1800, 5400 ve 9000 gün prim ödemesi için aylık miktarı;

$$B_{1800} = ABO_{1800} * 1750 = \%30 * 1750$$

$$B_{1800} = 606,5 \text{ TL}$$

$$B_{5400} = ABO_{5400} * 1750 = \%50 * 1750$$

$$B_{5400} = 931,9 \text{ TL}$$

$$B_{9000} = ABO_{9000} * 1750 = \%70 * 1750$$

$$B_{9000} = 1225,3 \text{ TL}$$

olarak hesaplanmaktadır. Oluşturulacak bu uygulamaya ile ABO'nun aylık belirlenimdeki etkisi artırılarak sisteme katkıları teşvik edilecektir.

$$B_G = ABO_G * T_d^h$$

Prime esas kazancın tavanından prim yatırmış sigortalılar için de ABO etkisi mevcut sistemde tam görülmemektedir. Aynı prim ödeme gün sayılarına ilişkin mevcut ve önerilen hesaplama yöntemi arasında da fark bulunmaktadır.

in tavanından prim yatırmış bir sigortalıya ait 1800 gün prim ödemesi için rakam $R = 750 * \%30 * 1 = 225$ olacaktır. Bu rakama karşılık tabloda denk gelen derece ve basamak 3 üncü derece 7 nci basamaktır. İlgili derece ve basamağın aylık miktarı ise 1492 TL'dir. Benzer biçimde hesaplanacak 5400 gün için aylık 1888 TL, 9000 gün için ise 2523 TL olacaktır.

ırları için rakam $R = 750 * 1$ eşitliğinden 750 olarak bulunacaktır. Söz konusu rakam en yüksek aylığa esas tutarı ait olan derece ve basamağı göstermekte olup, aylığa esas tutar 3605 TL'dir. Aylık miktar aylığa esas tutar ve ABO'nun çarpımından oluşacağından 1800 gün için 1081 TL, 5400 gün için 1802 TL ve 9000 gün için 2523 TL aylık hesaplanacaktır.

ık belirlenmesi primli sistemlerde aktüeryal dengeleri olumsuz etkilese de yapılacak bu değişiklikler sonrası Sosyal Güvenlik Yasasında belirlenmiş olan bağlanacak aylığın usulü ücretin $\%60$ 'ından az olmaması koşulu önerilen hesaplama yöntemi için de uygulanabilir.

Mevcut uygulamada sadece son 7 yıla ait prime esas kazançlardan en yüksek 4'ünün hesaplamaya dahil edilmesi sistemin kötüye kullanılabilmesine yol açmaktadır. Aşağı ücret üzerinden prim ödeyen bir sigortalı sadece son 4 yıl üzerinden prim ödeyerek en yüksek aylık seviyesine ulaşabilmektedir. Hesaplama dikkate alınacak yıl sayısının artırılması güncel olarak bu sorunu giderebilecektir.

Emeklilik yasasına tabi 2008 öncesi sisteme girmiş kamu çalışanları için emekli aylığı en son brüt ücretleri üzerinden hesaplanmaktadır. Emeklilik Yasasında emekli ikramiyesi alınmayanlar tam, ikramiye alanlar ise indirimli olmak üzere iki aylık tanımı yapılmıştır. Emeklilik ikramiyesi kişinin tercihinin bırakılmış olup, emekli olanların tamamı indirimli aylık ve ikramiye almaya tercih etmektedir. Aylık hesabı ve bağlanan aylığın artırımı Kuru 3'te verilmiştir.

KURU 3 EMEKLİLİK YASASI ÇERÇEVESİNDE AYLIK HESABI ve BAĞLANAN AYLIĞIN ARTIRILMASI

Emeklilik Yasası çerçevesinde bağlanacak aylıklarda sigortalının en son aldığı brüt ücret esas alınmakta olup, indirimli aylık hesaplanırken ilgili miktar çalıştığı ay ve 3 rakamı ile çarpılmaktadır. Bulunan değer 484 rakamı ile 4 rakamının çarpımı sonucu bulunan değere bölünmektedir. Tam aylık hesabında pay kısmında yer alan 3 rakamı ile payda da yer alan 4 rakamı hesaplamaya dahil edilmemektedir.

$$B = \frac{w_t \cdot A_t \cdot 3}{4 \cdot 484}$$

B : Bağlanacak aylığı,

w_t : Emekliye ayrılmadan önceki son brüt ücreti, w ,

A_t : Emeklilik yasası kapsamında çalıştığı ay sayısını ifade etmektedir.

Bulunan emekli aylığı emekliye ayrıldığı baredeki brüt ücrette yapılan artışlar çerçevesinde artırılmaktadır.

$$B_t = B + \frac{(w_t - w) \cdot A_t}{484}$$

(B_t) : t tarihindeki emekli aylığı,

B : İlk bağlanan emekli aylığı,

(w_t) : t tarihinde kişinin emekli olduğu baredeki brüt ücret seviyesini,

(w) : Emeklilik tarihindeki emekli olan baredeki brüt ücret seviyesini ifade etmektedir.

Formülden de anlaşılacağı üzere emekli aylığı artış brüt ücretteki değişim yüzdesi ile çarpılarak bulunmamaktadır. Emekli aylığı artışı güncel ücret ile emeklilik tarihindeki ücretin farkı üzerinden tam aylık hesaplanarak emekli aylığına yansıtılmakta olup, emeklilerin brüt ücret artışından daha yüksek bir oranda artış almaları sağlanmaktadır.

Emeklilik Yasasında alınacak aylığın hiçbir koşul altında brüt ücretin %70'ini aşmayacağı belirtilerek, bağlanacak aylık ya da bağlanmış aylıklara yapılacak artış hususunda bir üst sınır belirlenmiştir. Buna rağmen bağlanmış aylıklara yapılan artışın oransal değil ücret farkı üzerinden tam aylık formülü ile hesaplanması sistemdeki brüt ve net ikame oranının emeklilikte geçen süre arttıkça yükselmesine neden olmaktadır. Brüt ücretlerin her yıl %6 artırıldığı varsayımı altında 30 yıl çalışması olan bir sigortalının alacağı aylık emeklilik süresine göre Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Emeklilik Yasası Çerçevesinde Bağlanan Aylık ve Ücret Seviyesi Değişimi

Emeklilikte Geçen Süre (Yıl)	Çalıştığı Son Bareme Ait Brüt Ücret	Emekli Aylığı	Brüt Ücret Artışı	Emekli Aylığı Artışı	Emekli Aylığının Brüt Ücrete Oranı (Brüt İkame Oranı)
1	5.000	2.789			55,79%
2	5.300	3.012	6,00%	8,00%	56,84%
3	5.618	3.249	6,00%	7,85%	57,83%
4	5.955	3.500	6,00%	7,72%	58,77%
5	6.312	3.765	6,00%	7,59%	59,65%
6	6.691	4.047	6,00%	7,48%	60,48%
7	7.093	4.346	6,00%	7,38%	61,27%
8	7.518	4.662	6,00%	7,28%	62,01%
9	7.969	4.998	6,00%	7,20%	62,71%
10	8.447	5.353	6,00%	7,12%	63,37%
11	8.954	5.730	6,00%	7,04%	64,00%
12	9.491	6.130	6,00%	6,97%	64,58%
13	10.061	6.554	6,00%	6,91%	65,14%
14	10.665	7.003	6,00%	6,85%	65,66%
15	11.305	7.479	6,00%	6,80%	66,16%
16	11.983	7.983	6,00%	6,75%	66,62%
17	12.702	8.518	6,00%	6,70%	67,06%
18	13.464	9.085	6,00%	6,65%	67,47%
19	14.272	9.686	6,00%	6,61%	67,87%
20	15.128	10.322	6,00%	6,58%	68,23%
21	16.036	10.998	6,00%	6,54%	68,58%
22	16.998	11.713	6,00%	6,51%	68,91%
23	18.018	12.472	6,00%	6,48%	69,22%
24	19.099	13.276	6,00%	6,45%	69,51%
25	20.245	14.128	6,00%	6,42%	69,79%

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere brüt ücrette meydana gelen %6'lık artış emekli aylığına %8-%6,42 arasında yansımaktadır. Kamuya göre brüt ücretteki artışın emeklilere yansıtılması gerekirken uygulanan yöntem dolayısıyla bu artışın üzerinde bir gerçekleşme söz konusu olmaktadır. Bu uygulama neticesinde brüt ve net ikame oranı artmakta sistem emekli olmayan çalışanları cezalandırmaktadır.

Sosyal Güvenlik Yasası ile birlikte 2008 sonrası çalışma hayatına giren fertler için uygulama birleştirilmiş ve yeni aylık hesaplama yöntemine geçilmiştir. Söz konusu sigortalıların aylık hesabında çalışma hayatı boyunca tüm esas kazançları dikkate alınmaktadır. Katu 4'te Sosyal Güvenlik Yasası hükümleri çerçevesinde aylık hesaplaması anlatılmıştır.

KUTU 4 SOSYAL GÜVENLİK YASASINA GÖRE AYLIK HESABI

Sosyal Güvenlik Yasasının 55 inci maddesinde aylığın hesaplanması anlatılmış olup, aylığın en önemli unsurlarından biri ABO'dur. ABO prim yatırılan ilk 5400 günün her 360 günü için %2,5 ve daha sonra yatırılan her 360 gün için %2 olacak biçimde hesaplanmaktadır. Aşağıda ABO'nun genel formülü ile 9000 gün prim karşılığını hesabı verilmiştir.

$$ABO = \% \left[\frac{5400}{360} * 2,5 + \frac{TPÖGS - 5400}{360} * 2 \right]$$

$$ABO = \% \left[\frac{5400}{360} * 2,5 + \frac{9000 - 5400}{360} * 2 \right]$$

$$ABO = \%57,5$$

Sosyal Sigortalar Yasasında 9000 gün prim ödemesi halinde %70 olarak belirlenmiş ABO, Sosyal Güvenlik Yasası ile %57,5 seviyesine çekilmiştir.

Sigortalının sisteme girdiği ilk yıl ve emeklilik başvurusu yaptığı yıl hesaplama dışında kalmak üzere, her yılı ait sigortalının ortalama aylık prime esas kazanç değeri hesaplanır. İlgili yılları ait Kanun kapsamındaki tüm sigortalıların prime esas kazançlarından genel aylık prime esas kazanç ortalaması bulunur. Kişiyi ait ortalama aylık prime esas kazanç değerleri ilgili oldukları yılın genel prime esas aylık kazanç ortalamalarını bölünerek ilgili yılın oranı bulunur. Bulunan oranların aritmetik ortalaması ile emeklilik başvurusunun yapıldığı tarihten önceki yılın genel prime esas aylık ortalaması çarpılarak sigortalının güncelleştirilmiş ortalama aylık kazancı hesaplanır.

$$(OAK = GAP_{t-1}) * \frac{\sum_{i=1}^{t-1} OAP_i / GAP_i}{(t-1) - (x+1)}$$

(OAK), Güncelleştirilmiş ortalama aylık kazancı,

(GAP_{t-1}), Emeklilik başvurusu tarihinden önceki yıla ait genel aylık prime esas kazanç ortalamasını,

(x), Sigortalının sisteme girişi yılı,

(t), Sigortalının emeklilik başvurusunda bulunduğu yılı,

(OAP_i), i yılındaki kişinin ortalama aylık prime esas kazancını,

(GAP_i), i yılındaki tüm aktüflere ait genel aylık prime esas kazanç ortalamasını ifade etmektedir. (GAP_i)

Bulunan güncelleştirilmiş ortalama aylık kazanç ile ABO'nun çarpımı bize bağlanacak aylık vermektedir. Bu durumda aylık (B),

$$B = OAK * ABO$$

formülü vasıtasıyla hesaplanmaktadır.

İkame oranı bağlanan emekli aylığının çalışırken alınan son ücrete oranı olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu oran sistemin cömertliğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Brüt emekli aylığı ile brüt ücret kullanıldığında brüt; net emekli aylığı ile net ücret kullanıldığında net ikame oranı elde edilmektedir.

Emeklilik Yasası çerçevesinde, söz konusu oran Tablo 3'te verildiği üzere emeklilikte geçen süre arttıkça yükselmektedir. Sosyal Sigortalar ve Sosyal Güvenlik Yasası kapsamında bağlanmış ve bağlanacak aylıkların arası Ocak ve Temmuz aylarında altı aylık enflasyon oranındaki değişim ile artırıldığı için ikame oranında bu tarz bir değişim mümkün değildir.

2010 yılı Temmuz ayında uygulanan asgari ücretin brüt tutarı 1237 TL'dir. Kişisel ve özel indirim tutarlarının asgari ücretli geçmesinden dolayı asgari ücret vergiden muafır. Sosyal Sigortalar Yasası çerçevesindeki bir sigortalıdan %8 uzun ve kısa vadeli prim ile İhtiyat Sandığı kapsamında %5 prim kesilmektedir. İlgili primler kesildikten sonra sigortalının eline geçecek net ücret 1076,19 TL olmaktadır. Benzer biçimde, Sosyal Güvenlik Yasası kapsamındaki bir sigortalıdan %9 uzun ve kısa vadeli sigorta primi ile %4 İhtiyat Sandığı kesintisi yapılmakta olup, sigortalının eline geçecek net ücret 1076,19 TL olmaktadır.

9000 gün asgari ücret üzerinden prim ödeyerek emekli olan bir sigortalıya Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında 1225 TL emekli aylığı bağlanmaktadır. Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında asgari ücret için net ikame oran %113,8 olmaktadır.

Sosyal Güvenlik Yasasına göre aylık hesabında prime esas kazanç seviyesinin değişmediği varsayılması ve bulunan miktar ilgili Kanunda belirlenmiş minimum aylık seviyesinin altında olduğu için bu seviyeye yükseltilmiştir. Bu durumda, bağlanacak aylık asgari ücretin %60 ı olan 742 TL'dir. Net ikame oran %68,97 olmaktadır.

Her iki yasaya tabi emekliler için yılda 13 maaş ödemesi yapılmaktadır. Kamuda çalışan işçiler hariç çalışmaya hayatı esnasında ise sigortalılar yılda 12 defa ücret almaktadır. Ayrıca, kamuda çalışan işçilerin 13 üncü ücretinden herhangi bir prim kesintisi yapılmamaktadır. Bu durumda net ikame oran Sosyal Sigortalar Yasası için %123,4'e Sosyal Güvenlik Yasası için %74,7'ye yükselmektedir.

Tablo 4 Bazı OECD Ülkeleri ve KKTC için Düşük Aylık Seviyesi Net İkame Oranı

Ülke	Düşük Aylık Seviyesi Net İkame Oranı
Almanya	53,4
Belçika	77,3
Firlandiya	77,4
İngiltere	66,1
İrlanda	65,8
İsviçre	75,0
Japonya	52,5
KKTC	123,4-74,7
Meksika	50,3
Norveç	77,1
Portekiz	81,6
Slovak Cum	66,4
Türkiye	101,6-59,6
Yeni Zelanda	81,4
Yunanistan	113,6

Kaynak: Pensions at a Glance 2007

Sosyal Sigortalar ve Emeklilik Yasası ile belli bir nesile ayrıcalık sağlanmış, 2008 sonrası sisteme girenler iktisadî net ikame oranında OECD ortalaması olan %68,7 seviyesine yaklaşmış görülmektedir.

Sistemin Finansman Kaynağı olan Prim Oranları

KKTC’de uygulamada olan üç emeklilik yasası da sistemin finansman kaynağını prim olarak belirlemiştir. Aktif sigortalılar çalışma türü ve sisteme giriş tarihlerine göre farklı oranlarda prim ödemektedir. Tablo 5’de uygulamada olan prim oranları verilmiştir.

Tablo 5. Uygulamada Bulunan Mevzuata Göre Prim Oranları

SOSYAL SİGORTALAR YASASI (2008 Öncesi Çalışmaya Başlayanlar)				
	SİGORTALI PAYI	İŞVEREN PAYI	DEVLET PAYI	TOPLAM
İŞ KAZASI	0	Min. 0,5 - Max. 6	0	Min. 0,5 - Max. 6
HASTALIK	2	2	2	6
ANALIK	0	0,5	0,5	1
M.Y.Ö.	5	6	3	14
İŞSİZLİK	1	1	1	3
TOPLAM	8	Min. 10 - Max. 15,5	6,5	Min. 24,5 - Max. 30
EMEKLİLİK YASASI (2008 Öncesi Kamu Görevlileri)				
	ERKEK		KADIN	
1987 Öncesi	2,5		0	
1987 Sonrası	0	0	5	
SOSYAL GÜVENLİK YASASI (2008 Sonrası Tüm Çalışanlar)				
	SİGORTALI PAYI	İŞVEREN PAYI	DEVLET PAYI	TOPLAM
İŞ KAZASI	0	Min. 0,5 - Max. 6	0	Min. 0,5 - Max. 6
HASTALIK	2,25	2,25	2	6,5
ANALIK	0,5	0,5	0	1
M.Y.Ö.	5,5	7	4	16,5
İŞSİZLİK	0,75	0,75	0	1,5
TOPLAM	9	Min. 11 - Max. 16,5	6	Min. 26 - Max. 31,5

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında çalışandan %8, işverenden %10-15,5 ve devletten %6,5 oranında prim tahsil edilmesi öngörülmüştür. Kamuda, devletin de prim ödeyerek katkıda bulunacağı belirtilmiş olmasına rağmen bugüne kadar bütçede bu ödeme yer almamıştır. Devlet ilgili prim ödemesi yerine bütçe olanakları dahilinde sistemin açığı kapatmaya yönelik transfer ödemeleri yapmıştır. Yapılan transferlerin sistem açığını kapatmaya yetmediği dönemlerde Sosyal Sigortalar Dairesi bankacılık sisteminden kredi alarak sistemin ihtiyacı olan finansmanı sağlamaktadır.

Emeklilik yasasına göre alınan primler hem cinsiyet hem de sisteme giriş tarihine göre farklılık göstermektedir. 1987 yılı öncesi kamu görevine başlanmış erkek sigortalılardan brüt ücretin %2,5’i oranında prim alınırken bayanlardan herhangi bir katkı alınmamaktadır. 1987 sonrası sisteme giren erkeklerin evli olanlarından %9, bekar olanlarından %5 oranında prim tahsil edilirken bayanlardan %5 oranında prim alınmaktadır. 1987 yılı sonrasında sisteme giren evli bayanlar ancak istenmeleri halinde %4 ilave primi ödemektedir.

1987 öncesi sisteme giren ve katkı almamayan bayanları, 1987 sonrası sisteme giren ve bekar olan erkeklerin ve 1987 sonrası sisteme girip ilave %4 prim ödemeyen bayanları

ölmeleri halinde geride kalan hak sahiplerine ölüm yardımı verilmemektedir. Finansmanı dağıtım esasına göre yapılan bir sistemde elementer sigorta ya da belirlenmiş katkı esaslarını dayanan fonlu sistem altında çalışabilecek bir uygulamaya gidilmesi finansal sürdürülebilirliği olumsuz etkileyecektir.

Bayanların beklenen yaşam süresi tüm dünyada erkeklerden fazladır. Bununla birlikte bekar erkeklerin ölmesi durumunda geride aylığa hak kazanabilecek kişiler bırakma ihtimali de evli erkekler ile kıyaslandığında çok düşüktür.

Dağıtım sisteminde aktiflerden alınan para risk gerçekleştirmelerine göre pay edilerek sistemin finansmanı sağlanmaktadır. Sadece yüksek riskte sahip grubu kapsama almak ve bu kişilerden prim alıp oluşacak ödemeleri karşılamaya çalışmak gelir gider dengesinin mevcut durumda sağlanmadığı Emeklilik Yasası sisteminde açığı artırmaktadır.

Sosyal Güvenlik Yasası ile 2008 sonrası sisteme girenler tek çatı altında birleştirilmiş olup, çalışandan %9, işveren den %11-16,5 ve devlettten %6, oranında prim tahsil edilmesi öngörülmüştür. Kamuda öngörülen primler Maliye Bakanlığı tarafından düzenli olarak Sosyal Güvenlik Dairesine göndertilmektedir.

2008 sonrası sisteme girenlerin sisteme yapacağı katkı oranı işçi ve işveren hisseleri açısından artırılmış olup, söz konusu neslin sistemden elde edeceği fayda miktarı da 2008 öncesi sisteme girmiş olanlara göre düşürülmüştür. Bu uygulama ile belli bir nesil ayrıcalığı hale getirilmiştir.

Sigortalı İstatistikleri

Dağıtım esasına göre finansmanı sağlanan emeklilik sistemlerinde aktif ve pasif sayıları önemli bir rol oynamaktadır. Pasif sayısındaki artışın aktif sayısına yansımaması durumunda sistemin finansal sürdürülebilirliği tehlikeye girmektedir.

Sistemin finansal sürdürülebilirliğini sağlayacak kesin bir aktif pasif oran değeri bulunmamaktadır. Her yıl için sistemin açık vermesini sağlayacak oran o sistem için sağlıklı aktif pasif değerini göstermektedir.

Tablo 6'da Sosyal Sigortalar Dairesinin uyguladığı mevzuatlar kapsamındaki aktif pasif sayılarının yıllar itibarıyla değeri ile Emeklilik Yasası kapsamındaki aktif pasif sigortalıların 2010 yılı rakamları verilmiştir.

Tablo 6. Aktif Pasif Sayıları

SOSYAL SİGORTALAR DAİRESİ KAPSAMINDA BULUNAN			
Yıllar	Aktif Sigortalı Sayısı	Pasif Sigortalı Sayısı	Aktif-Pasif Oranı
2000	36.029	17.921	2,01
2001	34.424	18.696	1,84
2002	35.020	18.842	1,86
2003	35.891	20.240	1,77
2004	39.104	21.517	1,82
2005	47.080	22.507	2,09
2006	65.689	22.846	2,88
2007	72.385	23.858	3,03

2008	72.542	24.761	2,95
2009	66.623	25.767	2,58
2010	70.331	27.051	2,60
EMEKLİLİK YASASI KAPSAMINDA BULUNAN			
2010 Mayıs Ayı İtibari ile Aktif Sayısı			
KADIN	1987 Sonrası		5.159
	1987 Öncesi		669
ERKEK	1987 Sonrası		7.063
	1987 Öncesi		1.161
2010 Yılı Aralık Ayı İtibari ile Aktif Sayısı			
13.527			
Pasif Sayısı			
DÖNEM	KİŞİ SAYISI	ARTIŞ	
2005	11.170		
2006	11.296	125	
2007	11.446	151	
2008	11.622	176	
2009	11.905	283	
2010 Mayıs	12.054	149	
2010 Aralık	12.579	674	
Aktif Pasif Oranı (Mayıs)			1,17
Aktif Pasif Oranı (Aralık)			1,08

KKTC Maliye Bakanlığında sistemde bulunanlara ilişkin yıllar itibarıyla aktif sayısı ile aktif ve pasiflerin yaş, cinsiyet bazında verileri alınmamıştır. 1987 öncesi sisteme girenlere 2010 yılı içinde emeklilik başvurusunun artması önceki yıllara göre daha fazla kişinin emekli olması sonucunu doğurmuştur. Aktif sayısına ilişkin veri ancak Mayıs ayına ait olmaya olup, ilgili aydas yılsonuna kadar emekli olanların sayısı düşülerek Aralık ayına ilişkin aktif sayısı elde edilmiştir.

Emeklilik Yasası kapsamındaki aktif pasif oranının Mayıs ayındaki 1,17'lik değeri Aralık ayında 1,08 seviyesine gerilemiştir. Söz konusu Kanun çerçevesinde yeni istihdam olmayacağı göz önüne alındığında bu oranın gelecekte daha düşük seviyelere ulaşacağı açıktır.

Sosyal Sigortalar Dairesinin yürütmekte görevli olduğu Sosyal Sigortalar ve Sosyal Güvenlik Yasaları kapsamındaki toplam sigortalılar için verilmiş olan aktif ve pasif oranı incelendiğinde, 2001 yılındaki 1,84'lik oranın 2007 yılında 3,03'e kadar yükseldiği, tüm dünyada yaşanan küresel mali krizle birlikte aktif pasif oranının 2,58 seviyesine kadar gerilediği anlaşılmaktadır.

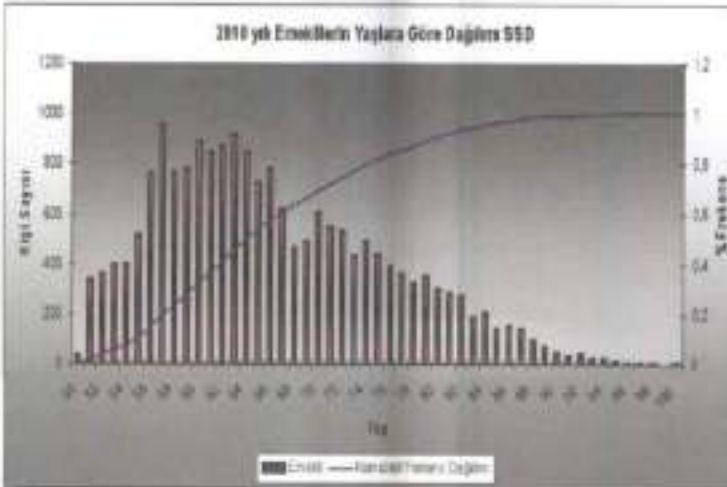
Grafik 1'de, Sosyal Sigortalar Dairesinin uyguladığı mevzuatlar açısından aktif olan sigortalıların yaşa göre dağılımları verilmiştir.

Grafik 1. Aktif Sigortalıların Yaşa Göre Dağılımı

Aktif olarak çalışanların %67'sinin 40 yaş ve altında olduğu ve sigortalıların yaklaşık yarısını oluşturan grubun 24-36 yaş aralığı olduğu anlaşılmaktadır. Sistemde aktif olarak çalışanların ortalama yaşı 2010 yılı itibarıyla 36'dır. 50 yaş ve üzeri çalışanlar toplam çalışanların %11'ini oluşturmaktadır. Mevcut emeklilik kurullarına göre bu kişiler yaş açısından emeklilik hakkını elde etmişlerdir. Bu büyüklükte bir külenin kısa dönem içinde emekli olması sistemin mali yükünü artıracaktır.

Grafik 2. Emeklilerin Yaşlara Göre Dağılımı

Grafik 2’de, emeklilerin yaşlara göre dağılımı verilmiştir. 65 yaş ve altı emeklilerin tüm emeklilere oranı %54 olarak görülmektedir. Erken emekli olarak adlandırılabilen bu grubun uzun yollar boyunca aktif sigortalılar tarafından finansmanının sağlanması gerekecektir.

Mali Durum

KKTC sosyal güvenlik sistemi aktiflerden aldığı prim ile pasiflerin ödemesini karşılayamamaktadır. Erken emeklilik, prim oranlarının düşük tutulması ve prim karşılığı olmayan ödemeler sistemin kendi kaynakları ile idare edilebilme olanağını ortadan kaldırmıştır. Tablo 7’de, Sosyal Sigortalılar Dairesinin yıllık itibarıyla gelir gider durumu verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Sigortalılar Dairesi Gelir Gider

	2006	2007	2008	2009	2010
GELİR					
Prim gelirleri	209.959.353	255.562.488	296.955.687	310.138.985	327.995.477
Geçikme Zammı ve Diğer Gelirler	4.879.979	802.311	8.188.127	16.498.388	6.280.686
Özel Uygulama	46.754.943	55.561.072	60.972.212	63.280.350	64.727.214
Bütçe Transferi	45.844.810	47.533.000	72.292.119	103.970.753	110.943.517
Toplam Gelir	307.439.085	359.458.871	438.408.145	493.888.476	509.946.894
GİDER					
MYG	248.182.736	308.800.660	362.754.969	412.151.990	451.247.797
İş Kazası	1.527.510	1.894.810	2.227.827	2.531.524	2.219.322
Hastane İlaç					
İşsizlik	12.996.832	24.291.994	26.080.778	37.157.359	6.821.982
Özel Uygulama	46.754.943	55.356.107	61.701.694	64.063.892	77.665.590
Diğer	7.210.068	16.167.619	27.559.660	37.270.597	29.177.574
Toplam Gider	317.172.089	406.511.190	480.324.928	553.175.362	567.132.265
TRANSFER ve DEVLET KATKISI SONRASI PIYASADAN BORÇLANILAN TUTAR					
Gelir-Gider	-9.733.004	-47.052.319	-41.916.783	-59.286.886	-57.185.371

Tabloda yer alan 2010 yılı verileri kesinleşmemiş olup birçok kalemi Ekim ayına kadar fiili ödemeleri, Ekim ayından sonraki dönem için ise tahmini verileri içermektedir. 13 üncü maaş ödemesi 2010 yılının Aralık ayı içerisinde yapılamamış olup, 2011 yılına sarkmıştır. Tabloda söz konusu ödemelerin yapıldığı ve maliyeden ilave 15 Milyon TL. aktarıldığı varsayılmıştır.

Tabloda yer alan Özel Uygulama kalemi ise Mücahitlik yapmış kişilerden prim ödemesi yapmadan emeklilik hakkı kazananlar için yapılan aylık ödemesini ve karşılığını Maliye Bakanlığınca alınan tutarı ifade etmektedir.

Sistemin kendi kendine yetebilmesi için topladığı prim ve Kanunda yer alan devletin prime katkısının giderleri karşılayabilmesi gerekmektedir. Sosyal Sigortalılar Dairesince toplanan malullük, yaşlılık, ölüm, hastalık, analık, iş kazası ve işsizlik primlerinin devlet katkısı dahil toplam aylık ödemelerine yetmemektedir. Özel uygulama hariç toplam ödenen aylık ile toplanan tüm primlerin karşılanması grafik 3’te verilmiştir.

Grafik 3. Toplam Primin Uzun Vadeli Sigorta Giderini Karşılama Yüzdesi

Sistemin topladığı işçi, işveren primleri ile Sosyal Güvenlik Yasası çerçevesinde devletin prim katkısı toplamı özel uygulama hariç olmak üzere yapılan aylık ödemelerini karşılamaktadır. Sistemin topladığı tüm primlerin emeklilik giderini karşılama yüzdesi grafik 3'ten anlaşıldığı üzere düşmektedir. Alınan tüm primler 2006 yılında malullük, yaşlılık, ölüm sigortası giderlerinin %84,6'sını karşılamaktayken 2010 yılında %72,7'sini karşılayabilmektedir.

Sosyal Sigortalar Dairesi sistem finansmanını sağlayabilmek için bütçeden aktarılan transfer haricinde bankacılık sisteminden de borçlanmaktadır. 2006 yılında 9,7 Milyon TL olan borçlanma gereği 2009 yılında 59 Milyon TL'ye ulaşmış, 2010 yılında ise 37 Milyon TL seviyesinde kalması beklenmektedir.

Sosyal Sigortalar Dairesinin 2009 yılının Ocak ayında 61 Milyon TL olan banka borcu, aynı yılın Aralık ayında 122 Milyon TL seviyesine yükselmiştir. 2010 yılının Mayıs ayında İhtiyat Sandığının 50 Milyon TL'lik kefiyet senedine el konularak borç miktarı 63 Milyon TL'ye indirilmişse de Aralık ayı sonu itibarıyla 90 Milyon TL'nin üzerine çıkmıştır. 13 üncü maaş ödemesinin yapılması ile birlikte bu miktarı 120 Milyon TL miktarına ulaşması beklenmektedir. Söz konusu banka borcu için yüksek oranda faiz uygulanmakta olup 2011 yılında mevcut borç stoku için 26,7 Milyon TL faiz ödemesinde bulunulması gerekmektedir.

2011 yılında Sosyal Sigortalar Dairesine faiz ödemesi için bir bütçe ayrılmadığı gibi sistemin bankacılık sektöründen borçlanmaya devam etmesi öngörülmüştür. Tablo 8'de Sosyal Sigortalar Dairesinin kabul edilen 2011 yılı bütçesi yer almaktadır.

Tablo 8. Sosyal Sigortalar Dairesi 2011 Yılı Bütçesi

SSD 2011 Bütçesi		
GELİR		
		Toplam İçindeki Payı
İç ve İlgilenen Prim Geliri	364.495.000	64,66%
SGY Devleti Prim Dahi Transferler	122.515.000	21,73%
Özel Uygulamalar	70.000.000	12,42%
Diğer Gelirler	6.707.500	1,19%
Gelir Toplamı	563.717.500	100,00%
GİDER		
Yağlık	412.750.000	82,88%
Özel Uygulamalar	70.000.000	10,68%
Malusuk	21.550.000	3,29%
Özür	53.683.770	9,72%
Hastalık	33.052.600	5,04%
Anaerik	8.826.300	1,32%
İşsizlik	6.070.100	0,93%
Faiz Ödemesi	20.657.500	3,15%
Diğer Giderler	18.986.545	2,80%
Toplam Gider	655.379.115	100,00%
AÇIK	91.661.615	

Sosyal Sigortalar Dairesinin 2011 yılında bütçeye konan devlet primi ve transfer sonrasında 91,7 Milyon TL ek kaynağı ihtiyacı bulunmaktadır. Söz konusu miktar bankacılık sektöründen sağlanacak olursa boş stoku 200 Milyon TL üzerine çıkacak olup, sürdürülebilirliği mümkün olmayan bir miktara ulaşacaktır.

KKTC'de 2010 yılında pasiflere yapılan aylık ödemesi Tablo 9'da verilmiştir. Emeklilik Yasası çerçevesinde verilen rakamlar 2010 yılı Haziran ayı revize bütçe rakamları olup, gerçekleşme bütçe rakamlarını aşmıştır.

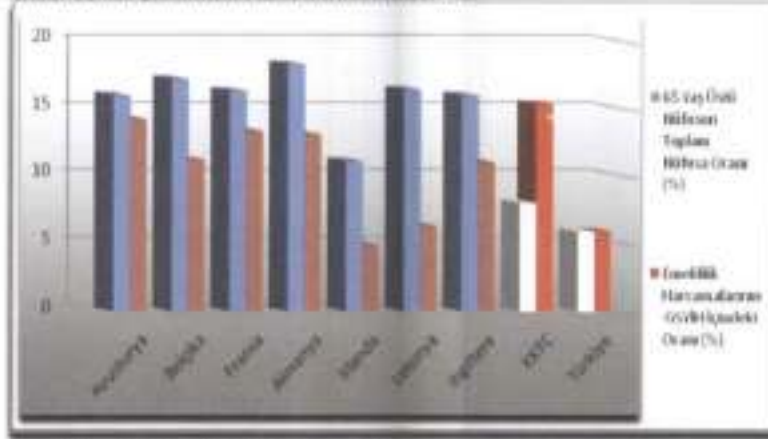
Tablo 9. KKTC Emeklilik Sistemlerinin 2010 Yılı Aylık Ödemeleri

Sosyal Sigortalar Dairesi	
MYÖ	451.247.797
Özel Uygulamalar	77.865.590
Arz Toplamı	528.913.387
Emeklilik Yasası	
Aylık Ödeme	375.000.000
Emeklilik İhtiyacı	58.500.000
TOPLAM	902.413.387
% GSMH	16,23%

2010 yılında sosyal güvenlik sistemlerinden aylık alarlar için 13 öncül muay ile Emeklilik Yasası gereği ödenen emeklilik ihtiyacı dahil 1 Milyar TL'ye yakın bir kaynak aktarılmıştır. Söz konusu miktar 5.895 Milyon TL olarak tahmin edilen KKTC Gayri Safı Milli Hasılatının %16,3'ünü teşkil etmektedir. Emeklilik Yasası gereği verilen emeklilik ihtiyacı haricinde aylık olarak yapılan ödemelerin GSMH'ye oranı %15,3 olmaktadır.

Nüfusun yaşlanması doğal olarak sosyal güvenlik kapsamında yapılan aylık ödemelerinin milli hasıladan aldığı payı artıran en büyük etkidir. Grafik 5’de bazı Avrupa ülkeleri ile KKTC’nin 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranı ile emeklilik harcamalarının GSYİH’ya oranları verilmiştir. KKTC verisi sadece aylık ödemelerini içermekte olup 2010 yılına, diğer ülke verileri ise 2005 yılına aittir.

Grafik 5. 65 Yaş Üstü Nüfus ve Emeklilik Harcaması

Kaynak: Eurostat (Türkiye verisi SGK, TÜİK)

2010 yılı itibarıyla 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranı %8 olan KKTC’de, ikramiye hariç emeklilik gideri GSMH’nin %15,3’ünü oluşturmaktadır. Grafik 5’de verilen ve 65 yaş üstü grubun toplam nüfusa oranı %18,3 ile en yüksek seviyeye sahip Almanya GSYİH’sının %13,1’ini, 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranı %17,2 olan Belçika GSYİH’sının %11,2’sini emeklilik harcamalarına yönlendirmiştir.

Söz konusu ülkeler ile karşılaştırıldığında genç bir nüfusa sahip olan KKTC sistem bütçesizliği ve erken emeklilik sayesinde ülke kaynaklarının olması gerekenden çok üzerinde bir oranda emeklilik sistemine yönlendirmek zorunda kalmaktadır. BRT, Kib-Tek gibi emeklilik haklarına kendi kurumları vasıtasıyla Emeklilik Yasasına atfın bulunarak düzenleyen kurumların sayısı ile emeklilik ödemesinin miktar bilinemediği için burada verilen rakamların içinde yer almamıştır. Bu kurumların bütçelerinden yaptıkları ödemeler ile 2010 yılı gerçekleşmelerinin bütçenin üzerinde yer aldığı ölkate alındığında emeklilik için ayrılan kaynak GSMH’nin %15,3’ünü aşmaktadır.

Mevcut emeklilik yaşı, aylık bağlama sistemi ve 13 üncü maaş gibi prim karşılığı olmayan ödemelerin devam etmesi yaşlanan nüfusa birlikte emekliliğin finansmanı için ihtiyaç duyulacak kaynak miktarında önemli bir artışa neden olacaktır.

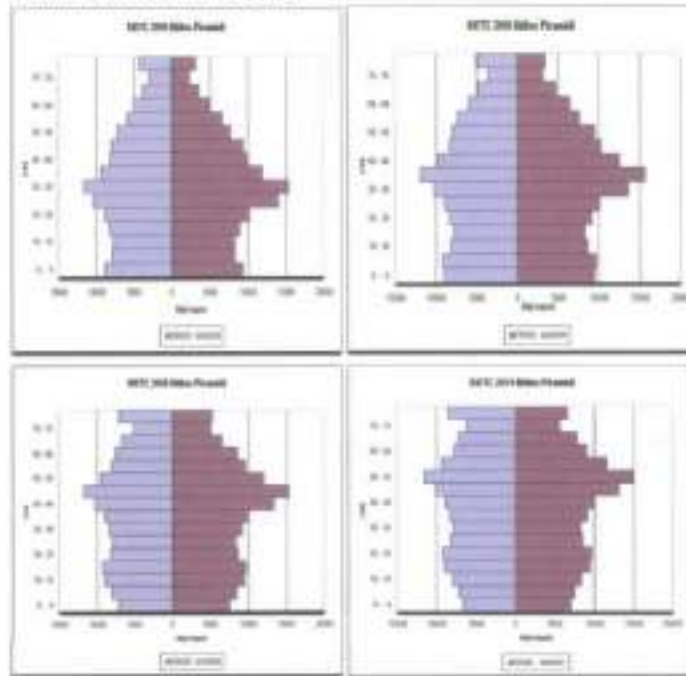
4. Geleceğe Yönelik Beklentiler

Demografik ve ekonomik gelişmeler belirlenmiş fayda esasına göre işleyen KKTC emeklilik sistemini derinden etkileyecektir. Bu bölümde Devlet Planlama Örgütünden alınan demografik parametreler tartışılacaktır.

4.1 Nüfus Yapısı ve Bağımlılık Oranı

DPO verilerine göre KKTC’de doğurganlık ve ölüm oranında keskin düşüş söz konusudur. Doğurganlık oranındaki düşüş genç nüfusta azalmaya, ölüm oranındaki düşüşte yaşlı nüfusta yükümlenmeye sebep olmaktadır. Grafik 6’da KKTC’nin yıllara göre nüfus piramidi verilmiştir.

Grafik 6. KKTC Nüfus Piramidi

Kaynak: DPO

Grafik 6’da bordo renkle yaş gruplarına göre erkek, mavi renkle yaş gruplarına göre kadın sayısı verilmiştir. Erkek ve kadın için en yüksek nüfus yoğunluğuna, 2010 yılında 20-40 yaş aralığında iken 2031 yılında 45-60 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

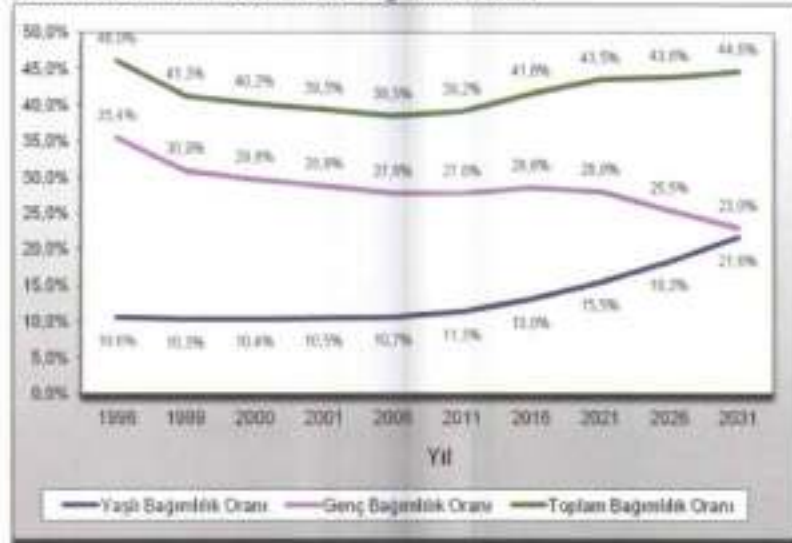
65 yaşın üzerindeki nüfus 2010 yılında toplam nüfusun %8’ini oluşturmakta iken, 2031 yılında %15’ini oluşturmaktadır. 15 yaşın altındaki nüfus ise 2010 yılında toplam nüfusun

%20'sini teşkil etmekte olup, 2031 yılında %15,8 seviyesine gerileyecektir. Söz konusu rakamlardaki radikal değişim KKTC'nin nüfus yapısının hızlı bir değişim evresi içinde olduğunu ve nüfusun yaşlandığını göstermektedir.

Bağımlılık oranları, hem nüfustaki değişim hem de emeklilik sisteminin finansal sürdürülebilirliği açısından önemli göstergelerdir. Genel değerlendirilmede, 15-64 yaş grubu üretken yaş grubu olarak kabul edilmektedir. Bu yaş grubunun nüfus içindeki oranının artması beşeri kaynak açısından ekonominin verimli olduğu dâimî ifade etmektedir. Bağımlı grup ise ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki genç bağımlı gruptur. Bu grup üretim içinde bulunamayan ve başkasına bağımlı olarak yaşayan 0-14 yaş grubundan oluşmaktadır. İkinci grup ise yaşlı bağımlı gruptur. Bu grup üretkenliğini yitirmiş ve emeklilik dönemi gelmiş olarak kabul edilen 65 yaş ve üstü yaşlardaki kimselerden oluşmaktadır. Genç ve yaşlı bağımlıların toplamı toplam bağımlı grubunu oluşturmaktadır.

Genç bağımlılık oranı, 0-14 yaş grubundaki kişi sayısının üretken grup olarak kabul edilen 15-64 yaş grubundaki kişi sayısına bölünmesi suretiyle bulunabilmektedir. Benzer biçimde yaşlı bağımlılık oranı da 65 yaş ve üzerindeki kişi sayısının 15-64 yaş aralığındaki kişi sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Grafik 7'de, KKTC'nin nüfus bağımlılık oranları verilmiştir:

Grafik 7. KKTC Nüfus Verilerine Göre Bağımlılık Oranları

ında %46 seviyesinde olan toplam bağımlılık oranı 2006 yılına kadar düşüş eğilimi göstermiş ve %38,5 seviyesine gerilemiştir. 2006 yılından sonra artış eğilimine geçen toplam bağımlılık oranının 2031 yılında %44,6 seviyesine ulaşması beklenmektedir.

gençlik oranındaki düşüş incelendiğinde, genç bağımlılık oranından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. 1996-2006 yılları arasında %35,4 seviyesindeki genç bağımlılık oranının %27,8'e gerilediği görülmektedir. Söz konusu dönemde yaşlı bağımlılık oranında belirgin bir değişiklik olmamış ve %10,6 seviyesinden %10,7'ye yükselmiştir.

2006 yılından sonra genç bağımlılık oranı düşüş eğilimini sürdürmeye devam etmekte olup, yaşlı bağımlı oranında keskin bir artış başlamıştır. 2006 yılında %10,7 olan yaşlı bağımlılık oranının iki katından fazla artarak 2031 yılında %21,6'ya ulaşması beklenmektedir. Aynı dönem için genç bağımlı oranının %27,8 seviyesinden %23'e gerilemesi öngörülmektedir.

Yaşlı bağımlılık oranısındaki artış ve genç bağımlılık oranısındaki düşüş gelecek dönemde emeklilik sisteminde pasif grupta ciddi bir artış olacağına, ancak bunları finanse edecek aktif sigortalı sayısıyla böyle bir artışın yaşanmayacağını bize göstermektedir.

2010 yılında sadece emekli aylığı alan ve aktif olarak prim ödeyen sigortalılar dikkate alındığında emeklilerin aktiflere oranı %40'dır. Nüfus verisine göre yaşlı bağımlılık oranı aynı yıl %11 seviyesindedir. Erken emeklilik hakkı vasıtasıyla emeklilerin aktiflere oranı yaşlı bağımlılık oranının yaklaşık 4 katıdır.

Hali hazırda finansmanı sorunu çeken bir sistemin ağıfustaki hızla yaşlanma ve genç nüfustaki düşüş ile mevcut yapıyı sürdürmesi mümkün görünmemektedir. Tablo 10'da belirtilmiş emeklilik yaşının üstünde kimsenin çalışmadığı ve 15 yaş ile emeklilik yaş arasındaki grubun hepsinin istihdama katıldığı varsayımı altında aktif pasif oranının olan değişimi gösterilmiştir.

Tablo 10. Yaş Gruplarına Göre Kişi Sayıları

Yaş Grubu	2010	2016	2026	2031
15-49	144.710	144.741	139.304	130.048
50+	57.718	89.368	90.811	106.459
Oran	2,51	2,09	1,53	1,22
15-54	159.667	162.156	160.839	156.674
55+	42.761	51.950	69.276	79.832
Oran	3,73	3,12	2,32	1,96
15-59	172.205	177.107	178.455	177.609
60+	30.223	36.999	51.660	58.897
Oran	5,70	4,79	3,45	3,02

Uluslararası çalışmalarda üretken nüfus olarak 15-64 alınırsa bile KKTC SSY ile 50 yaş Emeklilik Yasası ile 55 yaş SGY ile 60 yaşında bireylere emeklilik hakkı tanıdığından söz konusu yaşlar ile 15 yaş arasında kalan nüfus ilgili kanunlarla üretken olarak kabul edilmiştir.

Nüfus yapısına göre, tüm nüfus Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında ve yeterli prim ödeme gün sayısına sahip olsa 2010 yılında emekli sayısının 57.718 kişi, 2031 yılında ise 106.459 kişi olacağı tablodan anlaşılmaktadır. Benzer biçimde, aktif sayısının oranıyla 144.710 ve 130.048 kişi olacağı görülmektedir. Mevcut emeklilik yaşına göre nüfus yapısı 2010 yılında 2,51'lik aktif pasif oranına 2031 yılında 1,22'lik bir orana sahip olacağı anlaşılmaktadır. 2008 yılında yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Yasasına göre ilk emekliliğin 2033 yılında olacağı göz önüne alındığında, 50 ve 55 yaşında emeklilik hakkını söz konusu nüfus yapısıyla sürdürmek imkansız görülmektedir. Hatta 60 yaş koşulunun nüfus yaşlanma hızına ve yaşam beklentisinde öngörülen artış tahminlerine göre revize edilmesi gerekmektedir.

4.2 Yaşam Beklentisi ve Emeklilikte Geçen Süre

Hayat beklentisinde yaşanan artış ve 50 yaşında emekli olabilmse hakkı pasiflerin finansman ihtiyacını gelecek dönemde artıran unsurlar olarak KKTC emeklilik sisteminin karşısına çıkacak en büyük problemlerden birisi olacaktır. Genç emeklilik ile uzun yıllar yapılacak aylık ödemesi gelecek nesillerin yükünü artıracaktır.

Tablo 11'de, KKTC Devlet Planlama Örgütünden (DPÖ) alınan doğumda yaşam beklentileri verilmiştir.

Tablo 11. Doğuşta Yaşam Beklentisi

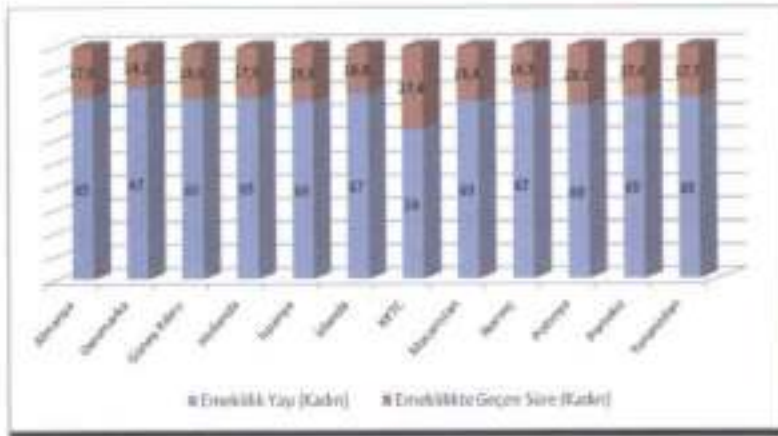
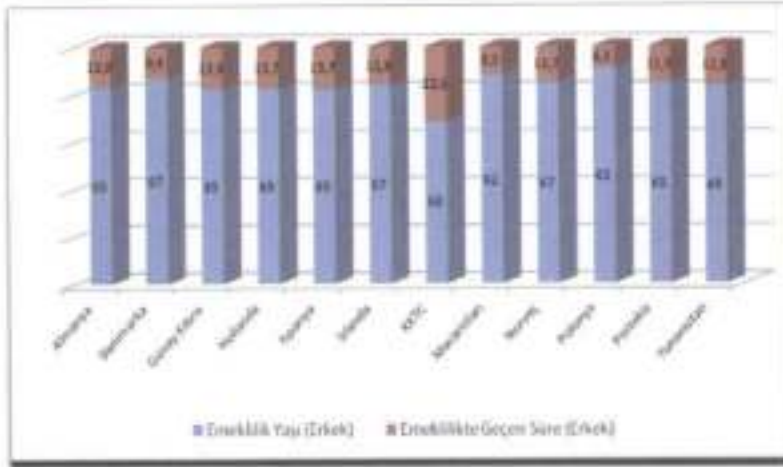
YIL	2011 - 2016	2016 - 2021	2021 - 2026	2026 - 2031
KADIN	77,4	78,2	79,1	80,0
ERKEK	72,8	73,4	74,2	75,0

DPÖ verilerine göre, doğuştaki yaşam beklentisi 15 yıl içinde erkeklerde 2,4, bayanlarda 2,6 yıl artacaktır. 0-5 yaş grubunun öten ihtimali yüksek olup, bu yaşı atlatan bireyler daha uzun ömür şansına sahip olacaktır. Bu bağlamda, emeklilik sistemine dahil olmuş bir kişi için beklenen yaşam süresi Tablo 7'de verilen değerlerin üzerinde olacaktır.

DPÖ'de doğuşta yaşam beklentisi dışında, çeşitli yaşlara ait yaşam beklentisi bulunmadığı için 0-5 yaş aralığını atlatmış bireylerin beklenen yaşam süreleri verilememektedir.

Yaşam beklentisi bize emekli aylığının ortalama verileceği süreyi vermektedir. Her ne kadar doğuşta yaşam beklentisinin kullanılması hatalı olsa da, bazı AB üyesi ülkeler ile KKTC'nin doğuşta yaşam beklentisini göre aylık verilecek süresi erkek ve kadınlar için grafik 8'de yer almaktadır.

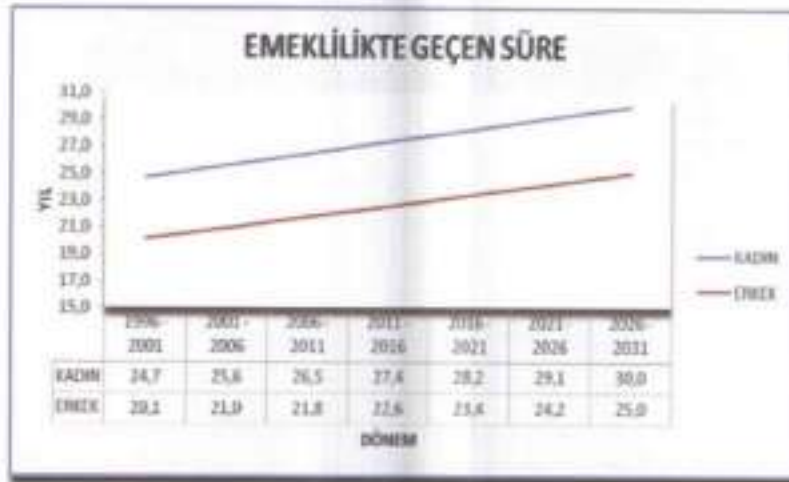
Grafik 8. Doğuşta Hayatta Kalma Beklentisine Göre Emekli Aylığı Verilecek Süre

Kaynak: Eurostat, DPÖ

Mevcut emeklilik düzenlemesi ile 2011 yılı doğuşta yaşamı beklentisine göre KKTC erkekleri 22,6, bayanları 27,4 yıl emekli aylığı vermektir. 2026 yılı sonrasında bu sürenin erkekler için 25, bayanlar için 30 yıla çıkması beklenmektedir. Grafik 10'da yıllar itibarıyla doğuşta yaşamı beklentisine göre emeklilikte geçen süre verilmiştir.

Grafik 10. Yıllar İtibariyle Emeklilikte Geçen Süre

Verilen ülke örnekleri ile karşılaştırıldığında, KKTC emeklilik sisteminin çok uzun süre aylık vermeyi taahhüt ettiği anlaşılmaktadır. Doğuya hayatta kalma beklentisine göre, erkeklerde ortalama 12, bayanlarda 17 yıl aylık vermekte olan grafik 8'de yer alan ülkeler artan yaşın beklentisi çerçevesinde emeklilik yaşı ve sağlanan yardımların yeniden güden geçirilmesini tartışırken, bu süreçler üzerinde aylık ödemesi taahhüt eden KKTC emeklilik sisteminin sürdürülebilirliği mümkün görünmemektedir.

4.3 Sosyal Sigortalar Yasası ve Sosyal Güvenlik Yasası Kapsamında Emeklilik İçin Projeksiyon

KKTC Devlet Planlama Örgütünden alınan nüfus projeksiyonu çerçevesinde, Sosyal Sigortalar Dairesinin yürütülmesinde olan Sosyal Sigortalar Yasası ile Sosyal Güvenlik Yasasına ait uzun dönemli kestirim ilgili Kurum verileri ve aşağıda yer alan temel makroekonomik varsayımlar çerçevesinde yapılmıştır.

Tablo 12 Kestirim Dönemine İlişkin Makroekonomik Göstergeler

	2011	2015	2020	2025	2030	2035	2040
TÜFE	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Büyüme	5.00%	4.56%	3.00%	2.75%	2.50%	2.25%	2.00%
Reel Ücret Artışı	0.00%	0.00%	0.00%	1.85%	1.50%	1.80%	2.00%

Projeksiyon dönemi boyunca TÜFE sıfır olarak kabul edilmiştir. Büyüme oranı olarak T.C. Yarıllık Hızlı Büyüme Kurumu ve KKTC makamlarının orta vadeli tahmininin 2040 yılı itibarı ile gelişmiş ülkeler seviyesine gerileyeceği varsayımı altında her zaman yönetimi kullanılarak bulunmuştur. Reel ücret artışında ilk beş yıl büyümeden ücretin pay alamayacağı 2040 yılı itibarı ile gayri safi yurt içi hasılların bir açıklayıcı değişkeni olarak ücret seviyesinin de reel olarak büyüme kadar olacağı varsayılmıştır.

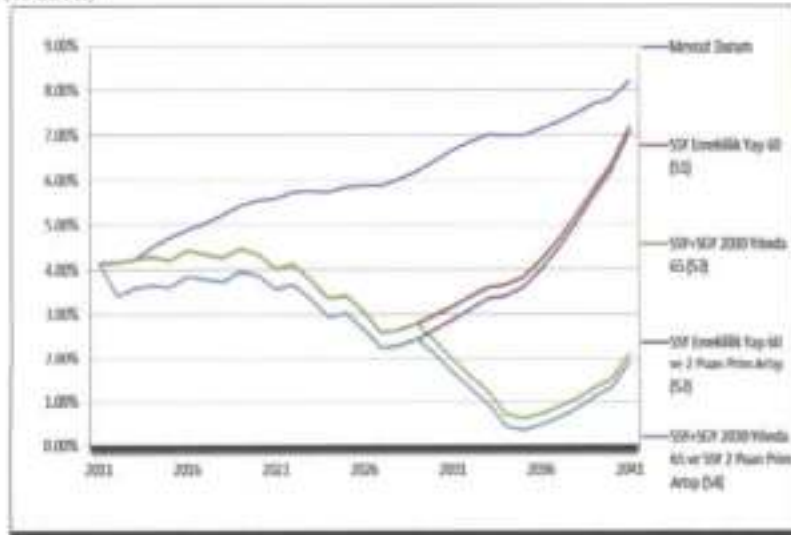
Projeksiyon mevcut durum analizinin yanında dört senaryo çalışmasını içermektedir. Birinci senaryoda (S1) emeklilik yaşının Sosyal Sigortalar Yasasına tabi olanlar için;

- 48 yaş ve üstü için eski uygulama
- 47 yaş 52 yaşında
- 46 yaş 54 yaşında
- 45 yaş 56 yaşında
- 44 yaş 58 yaşında
- 43 yaş ve altı 60 yaşında emeklilik hakkı

kazandıracak şekilde kademesli olarak yükseltileceği varsayılmaktadır. İkinci senaryoda (S2) senaryo 1'e ilave olarak Sosyal Sigortalar Yasasının uzun vadeli sigorta kollarına ait prim oranı Sosyal Güvenlik Yasası ile eşitlenecek biçimde 2 puan artırılabilmektedir. Üçüncü senaryoda (S3) senaryo 1'e ilave olarak Sosyal Sigortalar ve Sosyal Güvenlik Yasalarının ait emeklilik yaş 2010 yılı itibarı ile 65'e yükseltileceği varsayılmaktadır. Dördüncü ve son senaryoda, senaryo 3'e ilave olarak Sosyal Sigortalar Yasasının uzun vadeli sigorta kollarına ait prim oranının 2 puan artırılabileceği varsayılmıştır.

Projeksiyon dönemine ilişkin transfer ihtiyacı gayri safi yurtiçi hasılların yüzdesi biçiminde ifade edilmiş olup, Sosyal Sigortalar ve Sosyal Güvenlik Yasası kapsamında devlet katkısı gelir kalemine dâhil edilmemiştir. Sadece, sistemin toplam kamu bütçesi üzerindeki yükü gösterilmek istenmiştir. Kamu çalışanlarına ait yeterli veri sağlanamadığı için Emeklilik yasasına ait herhangi bir tespitte bulunulmamıştır. Tüm bu varsayımlar altında projeksiyon sonuçları grafik 11'de gösterilmiştir.

Grafik 11 Belli Varsayımlar Altında Uzun Vadeli Sigorta Kollarının Transfer İhtiyacı (% GSYH)

Grafik 11'den anlaşılacağı üzere GSYH'nın %4'ü seviyesinde olan transfer ihtiyacı mevcut durumda 2040 yılında %8 seviyesine ulaşmaktadır. S2 konusu tutar 2008 öncesi

kamu çalışan olanları içermediği için toplam transfer ihtiyacı belirtilen seviyenin çok üzerinde olacaktır. Söz konusu transfer miktarı sistemin mali sürdürülebilirliğini tehlikeye düşürmektedir.

Sosyal Sigortalar Yasasına ait emeklilik yaşını 60'a yükseltmek (S1) ve ilave olarak prim oranını 2 puan artırmak (S2) sistemin transfer ihtiyacını 2030 yılına kadar %4-3 bandında sürdürmesini sağlasa bile demografik değişim ve hızlı yaşlanma transfer ihtiyacının 2030 sonrası mali sürdürülebilirliğini uzağına taşımasına neden olmaktadır.

Sosyal Sigortalar Yasası ile Sosyal Güvenlik Yasasına ait emeklilik yaşının 2030 yılı itibarıyla 65 yapılması (S3-S4) söz konusu yaşlanmanın ve hayata kalma beklentisi artışının sistem üzerine yarattığı olumsuz etkiyi telafi edebileceği anlaşılmaktadır.

Tablo 13 Sosyal Sigortalar Dairesi MYÖ Transfer İhtiyacı (% GSYH)

	2011-2020	2011-2030	2011-2040	Mevcut Duruma Göre Tasarruf (2011-2040)
Mevcut Durum	47.82%	106.87%	178.70%	
S1	42.76%	75.48%	119.30%	59.50%
S2	37.57%	66.47%	100.20%	70.50%
S3	42.76%	74.91%	86.51%	92.20%
S4	37.57%	65.80%	74.02%	103.88%

Tablo 13'de, 2011 yılı temel alınarak sistemin kümülatif transfer ihtiyacı gayri safi yurtiçi hasılatın yüzdesi olarak verilmiştir. Buna göre, Sosyal Sigortalar Yasasında sadece emeklilik yaşını 60'a yükseltilmesi ile mevcut duruma göre 30 senelik bir zaman diliminde KKTC'nin bir yıllık gayri yurtiçi hasılatının %59'u kadar tasarruf sağlanabilecektir. 2030 yılı itibarıyla yaşın 65'e çıkarılması ve primlerin eşitlenmesi durumunda ise, KKTC ekonomisinin bir yıllık üretiminin üzerinde bir tasarruf gerçekleşebilecektir.

5. Nesiller Arası Adalet

Dağıtım, aktiflerden toplanan primlerin pasiflere sağlanan yardımların karşılamasında kullanılan finansman yöntemidir. Dağıtım yöntemi nesiller arası kaynak aktarımının esas alınmaktadır. Bugünün çalışabilecek nesli emeklilik hakkını kazanan neslin finansmanını üstlenmekte ve bu süreç nesiller boyu devam etmektedir.

İçerisindeki popülist yaklaşımlar sonucu sistemin sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesi, yaşlanan nüfusla birlikte gelecekte pasif olacakları finanse edecek yeterli çalışan nüfusun olmaması ve bazan gibi durumlar gelecek nesillerin emeklilik haklarının tehlikeye düşmesine neden olacaktır.

Dağıtım yöntemiyle finansmanı sağlanan ve belirlenmiş fayda illeleri doğrultusunda aylık bağlayan emeklilik sistemleri kuruldukları tarihten günümüze kadar birçok değişiklik yaşamıştır. Birçok ülke sağlanan yardım miktarları ile yardıma hak kazanma koşullarını ekonomik ve demografik değişimlerin paralelinde yeniden düzenlenmiştir. Sistem kaynaklarında yaşanan sorunlar çerçevesinde sisteme katkı oranları ile katkıya esas miktarlar yıllar içinde değişim göstermiştir.

Uluslararası uygulamalar incelendiğinde emeklilik yaşının yıllar içinde arttığı, aylık miktarının düşürüldüğü gözlenmektedir. Sistem sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için katkı oranlarının artırılması da eşikla hayvanulan bir çözüm olarak görülmüştür.

Yapılan düzenlemeler sonrası farklı nesillerin sisteme katkı miktarı ile sistemden elde ettiği fayda miktarı değişmektedir. Tüm yapılan bu değişiklikler emeklilik sisteminin belirli nesillere daha cömert davranmasına neden olmuştur.

Emeklilik sisteminin nesillere davranışını ölçmek için geliştirilen göstergelerden biri de emeklilik refahıdır. Bir yıl sistemden elde ettiği fayda ile sisteme yaptığı katkıyı karşılamaya yarayan emeklilik refahının hesaplama formülü Kuts 5' de verilmiştir.

Emeklilik refahı kişinin sistemden elde ettiği faydaların aktüeryal değeri ile katkısının aktüeryal değerinin oranıdır. Kısaca fayda maliyet oranı olarak adlandırabileceğimiz emeklilik refahı aynı zamanda emeklilik sisteminin aktüeryal dengesinin olup olmadığını da göstermektedir.

Emeklilik refahının 1'in üzerinde olması sistemin ilgili nesle bonkör davrandığını ve aktüeryal dengenin sağlanmadığını söylemektedir. Olası bir reform gündeminde alınacak tedbirlerin belli bir nesli dışarıda tutması nesiller arası adaletsizliği beraberinde getirmektedir.

Yukarıda değinilen nedenlerden ötürü katkı oranlarının artırılması ya da fayda miktarının azaltılması, düzenleme sonrası sistemde aktif olarak bulunan veya emekliye ayrılacak neslin daha önce emekliye ayrılmış nesille kıyasla refah seviyesinin düşmesine yol açacaktır.

Sistem bonkörlüğü sonucu finansal sürdürülebilirliğin tehlikeye düşmesi ile yapılacak reformlar genellikle düzenleme sonrası emeklilik hakkını elde edecek nesillere yücelik olup, bonkörlikten yararlanan pasif grubunu etkilememektedir. Yapılan düzenleme ile aktifler içinde yer alan bir grubun istisna tutulması ise aktüeryal açıdan oluşacak adaletsizliği derinleştirmektedir. Kısaca emeklilik sistemi bugünkü pasif nesle ne kadar cömert davranırsa sürdürülebilirlik açısından çocuklarına o kadar kötü bir miras bırakmaktadır.

KUTU5 Emeklilik Refahı (Pension Wealth)

Farklı tarihlere uygulanan emeklilik kriterlerinin nesillere etkisinin ölçülebilmesi için kullanılacak göstergelerden biri emeklilik refahıdır. Kişiyi ödenecek aylıkların sisteme katıldığı döneme çekilmiş aktüeryal değerinin, sisteme yapmış olduğu katkıların sisteme katıldığı tarihten çekilmiş aktüeryal değerine oranı emeklilik refahını vermektedir.

$$ER = \frac{\sum_{t=R}^{\infty} B_t \cdot {}_{s-t}P_t \cdot (1+i)^{-t}}{\sum_{t=0}^{R-1} W_t \cdot C_t \cdot {}_{t-T}P_t \cdot (1+i)^{-t}}$$

ER: Emeklilik Refahı, B_t

B_t : s yaşında alacağı emeklilik aylığı,

W_t : t yaşındaki prime esas ücreti,

i : Teknik faizi,

C_t : t yaşındaki prim oranı,

R : Emeklilik yaşı,

T : Sisteme giriş yaşı,

${}_{s-t}P_t$: T yaşındaki bir kişinin $s-T$ yıl sonra yaşıyor olma olasılığı

${}_{t-T}P_t$: T yaşındaki bir kişinin $t-T$ yıl sonra yaşıyor olma olasılığını ifade etmektedir.

Formül incelendiğinde emeklilik refahının bir fayda-etimlilik oranı olduğu anlaşılabacaktır. Sisteme giriş tarihlerine göre nesiller karşılaştırıldığında fayda-maliyet oranının yüksek olduğu nesillere sistem daha zömet davranış olacaktır.

Eğer katkı oranı sadece emeklilik için değil aynı zamanda ölümlü, malulülük gibi sigorta kollarını da içeriyorsa fayda tarafında bu sigorta kollarından sağlanacak yardımların aktüeryal değerlerinin yer alması gerekmektedir.

KKTC'de uygulanan emeklilik sistemleri de sisteme giriş tarihlerine göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Emeklilik Yasasına göre 1987 öncesi sisteme girmiş olanlar yaş koşulları aranmaksızın 10 veya 15 yıl fiili hizmet karşılığı ve %2,5 prim katkısı ile emeklilik hakkına sahip olarak 1987 sonrası girenler 25 yıl hizmet ve 55 yaşında %5-%9 prim katkısı ile emekli olabilmektedir.

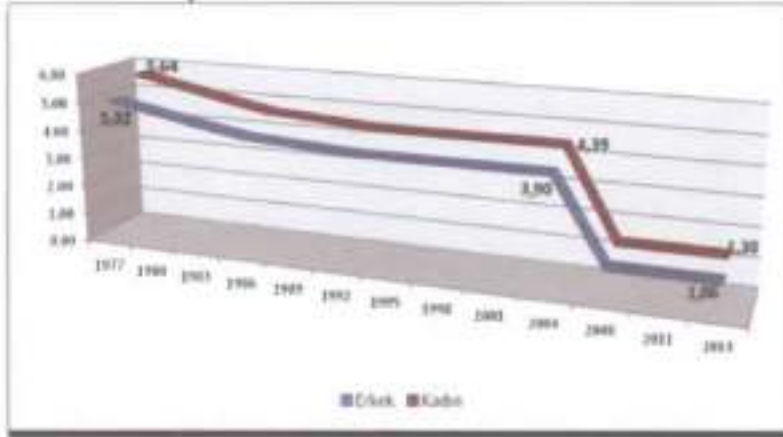
Sosyal Sigortalar Yasasına göre prim oranları çeşitli dönemlerde değiştirilmiş olup, sisteme yapılan katkı farklı olmasına rağmen alınan fayda aynı seviyede olmuştur.

Yaşanan tüm bu gelişmeler sisteme giriş tarihine göre nesillerin sistemden elde ettikleri faydanın ve katkının farklı seviyelerde olmasına neden olmuştur. Söz konusu düzenlemeler dikkate alınarak KKTC emeklilik düzenlemelerine ilişkin bireylerin sisteme giriş tarihlerine göre emeklilik refahı hesaplanmıştır.

Hesaplama da kişilerin 20 yaşında sisteme girdiği ve ilgili düzenlemeye göre emeklilik hakkını elde eder etmez aylık almaya başladığı varsayılmıştır. KKTC’de uygulamada olan emeklilik düzenlemelerinde prim mahallük, yaşlılık ve ölüm için ortak belirlenmiştir. Fayda kapsamında hesaplama yapılırken sadece emeklilik dikkate alınmış olup, mahallük ve ölümden sağlanacak faydaların da eklenmesi durumunda, emeklilik refahı daha yüksek seviyelere ulaşacaktır. Hesaplama da, KKTC’de doğuştan yaşam beklentileri dikkate alınarak CSO 80 tabloları ile %3 teknik faiz kullanılmıştır.

Emeklilik refahı sisteme giriş tarihlerine göre, hizmet akdiyle çalışan bireyler için asgari ücret ve prime esas kazançtan tavanı, kamu görevlileri için üniversite mezunu olarak işe başlayan ve çalışmaya hayatı boyunca terfi alınmayan bireyler için hesaplanmıştır. Grafik 12’de, asgari ücret üzerinden prim ödeyip emeklilik hakkı kazanan erkek ve kadınlar için emeklilik refahı seviyeleri verilmiştir.

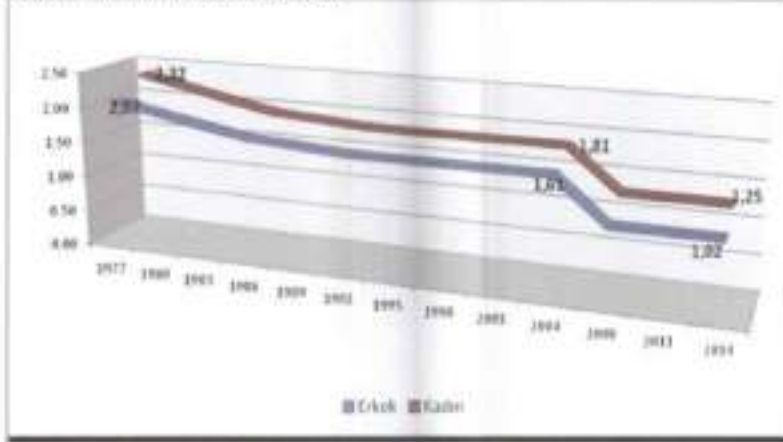
Grafik 12 Sisteme Giriş Yılına Göre Asgari Ücret Üzerinden Prim Ödeyenlerin Emeklilik Refah Seviyesi

Grafik 12’den görüleceği üzere, 1977 yılında sisteme giren kadınlar asgari ücret üzerinden yatırımları mahallük, yaşlılık ve ölüm priminin yaklaşık 6 katını sadece yaşlılık aylığı olarak geri almaktadır. Benzer biçimde erkekler ise yatırımların primlerini 5 katını almaktadır. Zaman içinde prim oranlarında yapılan değişiklikler ile kadınlar için emeklilik refahı oranı 4.39, erkekler için 3.9 oranına gerilemiştir. 2008 yılı ve sonrasında sisteme girenler için ise Sosyal Güvenlik Yasası uygulamaya başlanmış olup, asgari ücret üzerinden yatırımlar mahallük, ölüm ve yaşlılık primlerinin kadınlar %130’unu, erkekler %106’nı sadece yaşlılık aylığı olarak geri almaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, mahallük ve ölüm sigortasından sağlanan faydalar dikkate alındığında, söz konusu oranlar daha da yukarıya çıkacaktır.

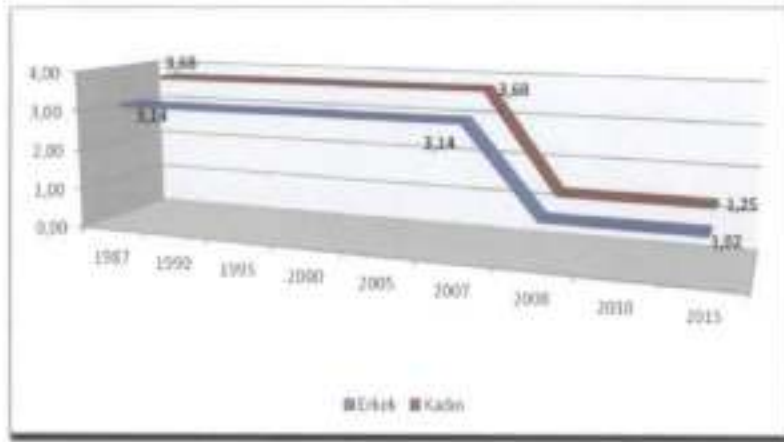
Hizmet akdiyle çalışıp prime esas kazancın tavanından prim ödeyen bir sigortalı için sisteme giriş tarihlerine göre emeklilik refahı grafik 13'de verilmiştir.

Grafik 13 Sisteme Giriş Yıllarına Göre Prime Esas Kazancın Tavanından Prim Ödeyenlerin Emeklilik Refah Seviyesi

Grafik 13 incelendiğinde, 1977 yılında sisteme girip çalışma hayatı boyunca prime esas kazancın tavanı üzerinden prim ödeyen kadın sigortalılar yatırdıkları mülkük, yaşlılık ve ölüm primlerinin 2.3 katını, erkek sigortalılar ise 2 katını sadece emekli aylığı olarak geri almaktadır. Sosyal güvenlik reformu ile bu oran kadınlar için 1,25'e erkekler için 1,02 seviyesine indirilmiştir.

Grafik 14'de, üniversite mezunu ve çalışma hayatı boyunca terfi almayan kamu çalışanının sisteme giriş tarihlerine göre emeklilik refahı verilmiştir. Söz konusu grafikte sisteme giriş tarihi 1987 ve sonrası olan kamu çalışanları bulunmaktadır. 1987 öncesi sisteme giren kadınlardan prim alınmadığı için emeklilik refahı sonsuz değerini almaktadır. Emeklilik refahı 1987 öncesi sisteme girmiş erkekler için 68 ile 49 arasında değişmektedir. 1987 öncesi kamu görevlisi olan kadın ve erkek sigortalılar, hiçbir emeklilik sisteminin kaldıramayacağı boyutta bankörlükten yararlarına imkanına sahip olmuşlardır. Söz konusu nesil ya hiç prim yatırmayarak sonsuz fayda sağlamakta ya da yatırdığı primin 68 ile 49 katını aylık olarak geri almaktadır.

1987 yılı sonrası sisteme giren kamu çalışanlarının emeklilik refahı seviyesi kadınlar için 3,68, erkekler için 3,14 seviyesine gerilemiştir. 2008 yılından sonra ilk defa sigortalı olan kamu çalışanlarının emeklilik refahı seviyesi Sosyal Güvenlik Yasası ile kadınlar için 1,25, erkekler için 1,02 seviyesine indirilmiştir.

Grafik 12, 13, ve 14'de yer alan emeklilik refahı seviyelerinde hesaplamaya sadece yaşlılık aylığının katılabilirliği, malullük ve ölüm aylıklarının da dikkate alınması halinde, söz konusu oranların daha yüksek seviyelerde olacağı yukarıda belirtilmiştir. Bununla beraber tüm grafikler incelendiğinde, 2008 sonrası sisteme giren neslin emeklilik refahı seviyesinde söz konusu tarih öncesi sisteme girmiş olanlara göre keskin bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

KKTC Sosyal Güvenlik Yasası ile sadece 2008 sonrası sisteme girenler kapsanmış ve sistem finansman sorununun tüm yükünü gelecek nesiller üzerine devretmeye çalışmıştır. Yapılan reform ile emeklilik refah seviyesinde ciddi bir gerileme yaşansa bile aktiferyal düzeyi sağlayacak olan 1 seviyesinin üzerinde emeklilik refah seviyesine sahip olunduğu görülmektedir.

Emeklilik sisteminin sürdürülebilir bir finansman yapısına kavuşturulması için acil reform yapılması gerektiği açıktır. Söz konusu reform gündeminde adil bir düzenleme için 2008 yılında yapılan hata tekrarlanmamalı ve oluşacak yükün nesillere eşit paylaşımının sağlanması gerekmektedir.

Sosyal Güvenlik Yasası ile kapsam dışında tutulmuş neslin emeklilik yaşı, prim oranı ve aylık hesaplama yöntemi adaneti sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmelidir. Sosyal Güvenlik Yasası ile getirilmiş aylık hesaplama usulünün tüm çalışanlara uygulanması en adil çözümdür.

Kazanılmış haklar öse sürülerek söz konusu uygulama yasal zorluklar ile karşılanabilir. Kutsu 6'lı kazanılmış hakların korunarak aylık hesabının kademele değişimi anlatılmıştır. Kademele geçiş yöntemi uygulandığında gelecek nesillerin haklarının gasp edileceği ve üstlenmeleri gereken yükün artacağı unutulmamalıdır.

KUTU 6 2008 ÖNCESİ SİSTEME GİRENLER İÇİN ÖNERİLEN KADEMELİ AYLIK HESAPLAMA SİSTEMİ

2008 yılında yapılan reform ile sisteme bu tarihten itibaren emeklilik yaşı dönünde aylık belirlenecek fonnüller de değiştirilmiştir. Söz konusu değişiklik ile 2008 sonrası sisteme girenler için 2008 öncesi uygulama ile karşılaştırıldığında fayda maliyet ilişkisi düzeltilmiştir. Söz konusu uygulamanın sadece reform sonrası girenleri kapsamaması sistemin mali sürdürülebilirliğini tesis edilememesine yol açmıştır. Mali sürdürülebilirliğin sağlanması ve nesiller arası adaleti için Sosyal Güvenlik Yasası ile getirilen aylık belirlenecek yönteminin 2008 öncesi sisteme girmiş olanlar için de kademeli biçimde uygulanması uygun olacaktır.

2008 öncesi çalışmaya başlamış kişiler için aylık hesabı ikiye ayırarak kademeli geçiş sağlanabilecektir. İlgili uygulamadan 1 Ocak 2011 tarihinde başlamış olduğunu varsayarsak bu tarihten itibaren yapılacak aylıklar 2011 öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılacaktır.

2011 öncesi aylık bulunurken önce tam aylık hesaplanır ve 2011 öncesi yatırılmış olduğu prim gün sayısı ile toplam prim gün sayısının oranı ile çarpılarak kısmileştirilir. Tam aylık toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden çalışma fütürüne göre mevcut yasalara göre daha önce anlatıldığı gibi hesaplanır. Mevcut yasalardan Sosyal Sigortalar Yasasında Kutu 2'de belirtilen ABO kullanımı ve tabii değişikliklerimin ilave olarak yapılması gerekmektedir. Hesaplanan tam aylık 2011 yılı öncesi prim ödeme gün sayısını toplam prim ödeme gün sayısına oranı ile çarpılarak kısmi miktar elde edilir.

iki üzerinden 2011 sonrası için Sosyal Güvenlik Yasası çerçevesinde tam aylık hesaplanır ve 2011 sonrası prim ödeme gün sayısının toplam prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle bulunacak oran ile çarpılarak kısmi aylık miktar elde edilir. İki kısmi aylığın toplamı kişinin hak edeceği aylık miktarını verecektir.

çinin emekli aylığının Sosyal Sigortalar ve Sosyal Güvenlik Yasası uyarınca hesabı daha önce verilmiştir. Sosyal Sigortalar Yasası için ABO kulanı önerisi dikkate alınmadan 2011 öncesi 4000 gün, 2011 sonrası 5000 gün prim ödemesine sahip olduğu varsayımı altında hesaplama aşağıda verilmiştir.

$$RB = B^{or} \cdot \frac{2011\text{Öncesi}P\text{ÖGS}}{\text{Toplam}P\text{ÖGS}} + B^{sr} \cdot \frac{2011\text{Son}P\text{ÖGS}}{\text{Toplam}P\text{ÖGS}}$$

RB: Reformla getirilecek aylığı.

ÖNERİLEN AYLIK HESAPLAMA (DEVAM)

B^{ST} : Toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden Sosyal Sigortalar Yasasına göre hesaplanacak aylık.

B^{GVT} : Toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden Sosyal Güvenlik Yasasına göre hesaplanacak aylık ifade etmektedir.

Asgari ücret üzerinden prim ödeyip 9000 gün üzerinden emekli olacak bir kişi için Sosyal Sigortalar Yasasına göre aylık 1225 TL olmaktadır. Sosyal Güvenlik Yasasına göre aylık hesabında prime esas kazanç seviyesinin değişmediği varsayılıyor ve bulunan miktar ilgili Kanunda belirlenmiş minimum aylık seviyesinin altında olduğu için bu seviyeye yükseltilmiştir. Bu durumda bağlanacak aylık asgari ücretin %60 ı olan 742 TL'dir.

Önerilen yöntem ile aylık:

$$RB = 1225 \cdot \frac{4000}{9000} + 742 \cdot \frac{5000}{9000} = 956,77 \text{ TL olarak hesaplanmaktadır. 2011 sonrası}$$

sistemde geçen süre arttıkça Sosyal Güvenlik Yasasının aylık hesabı içindeki ağırlığı artacaktır.

6. İhtiyat Sandığı

İhtiyat Sandığı Yasasına göre ödemeleri belirlenmiş katkı finansmanı fon esasına dayalı bir sistem benimsenmiş olup, sigortalılara ilgili yasa ile tanımlanan hallerde kredi adlarına yatırılan primlerin tamamının veya belli bir bölümünün getirileriyle birlikte toplu ödeme olarak verilmesi öngörülmüştür.

İhtiyat Sandığına KKTC vatandaşları işçiler ile yurt dışından gelen çalışma izinlilerinin katılımı zorunlu tutulmuştur. Yurt dışından gelen çalışma izinlilerden yerel istihdamı teşvik kapsamında prim alınmakta olup ilgili yasa ile belirtilen yardımları kapsamı dışında tutulmuşlardır.

KKTC vatandaşları olup hizmet akdiyle çalışanları sisteme giriş zamanına göre farklı prim oranları uygulanmaktadır. 2008 öncesi sisteme girmiş sigortalılar için brüt kazançları üzerinden işçi payı en az %5, işveren payı en az %5 olmak üzere toplam %10 oranında prim belirlenmiştir. İşçilere, işverenle yapılacak toplu sözleşme veya özel kanun ile söz konusu prim oranının üzerinde prim yatırımları imkanı sunulmuştur. 2008 sonrası sisteme girmiş sigortalılar için işçi ve işveren payı eşit olmak üzere toplam %8'lik prim oranı belirlenmiştir. Benzer biçimde toplu sözleşme veya özel kanun ile bu oranın iki katına kadar artırılmasına izin verilmiştir.

İhtiyat Sandığı Yasasına göre sigortalılara, emekli olanlara, işsizliği 6 nes ayında bulunanlara, evlenen veya doğum yapan kadınlardan işgücünden çıkanlara, tam zamanlı

egitim alıp işten ayrılanlara kendi adlarına ödenen primler faizleriyle beraber toptan ödeme olarak verilmektedir.

Toplu sözleşme veya özel karar ile İhtiyat Sandığı Yasasında belirlenmiş minimum prim oranlarının üzerinde prim yatırılan kişilerden 10 yıllık katkıya sahip olanlar talepleri halinde minimum prim oranının üzerindeki primlerini faiziyle beraber fark ödemesi altında alabilmektedir. Sisteme 15 yıl ve daha fazla katkı yapmış sigortalılar fazladan yatmış primi bulunup bulunmadığına hakılmak üzere bir defaya mahsus olmak üzere toplam birikimlerinin dörtte birini talep edebilmektedir.

Sigortalılar kendi adlarına yatırılmış olan prim ile bunların getirisinin yarısını aşmamak kaydıyla avans talebinde bulunabilmektedirler. Ancak yukarıdaki paragrafta anlatıldığı üzere, primlerinin dörtte birini alan sigortalı iki yıl içinde tekrar talepte bulunmamaktadır.

Tablo 14'de 31.12.2009 tarihli İhtiyat Sandığı Dairesinin kesinleşmiş bilançosunun ana kalemleri verilmiştir.

Tablo 14 İhtiyat Sandığı Dairesi Bilançosu

AKTİFLER		PASİFLER	
CARİ AKTİFLER	454.702.366,19	ALACAKLI İŞTİRAKÇI HESABI	1.260.091.704,17
KREDİLER	801.090.258,26	MUHTELİF ALACAKLILAR	1.728.021,36
DİĞER ALACAKLAR	72.152.484,68	ÖZKAYNAKLAR	77.068.147,17
GAYRİMENKUL VARLIKLAR	10.932.761,57	GENEL TOPLAM	1.338.878.872,70
GENEL TOPLAM	1.338.878.872,70		

Bilanço incelendiğinde; fon esasına dayalı işleyen sistemin uyguladığı yasa çerçevesinde, 31.12.2009 tarihinde 1 Milyar 339 Milyon TL yükümlülüğü olduğu anlaşılmaktadır. Bu yükümlülüğü karşılayacak ve aktif kalem içinde en yüksek miktarın krediler başlığı altında olduğu görülmektedir. Söz konusu miktar devlete verilen borç ve faizini temsil etmekte olup, faiz dahil herhangi bir geri ödeme KKTC Maliye Bakanlığı tarafından yapılmamaktadır. Diğer alacaklar kalemi sigortalılara verilen avanslar ile personele verilen kredilerden oluşmaktadır.

Cari aktifler kalemi, bankada tutulan TL ve Döviz mevduatının toplamını vermektedir. Tablo 15'de, 2010 yılı Mayıs ayı itibarıyla banka mevduatlarının detayı verilmiştir.

Tablo 15 2010 Yılı Mayıs Ayı Sonu İtibariyle Mevduat Dağılımı

Bankalar	TL Mevduatı	Döviz Mevduatı	Toplam (TL)	% Oranı
K.T.Koop M. Bankası	161.875.303	11.050.111	172.925.414	41,71
Vakıflar Bank.	112.381.708	33.890.620	146.272.326	35,23
Kamu Bank. Toplamı	274.257.011	44.740.731	319.003.739	76,94
L.T. Koop. Bank.	5.553.865	0	5.553.865	1,34
Aş Bank.	18.534.894	1.732.766	20.267.660	4,89
K. İktisat Bank.	19.614.139	6.815.465	26.429.604	6,37
Yakın Doğu Bank.	36.185.345	354.629	36.539.974	8,81
Credithesi	0		0	0,00
Universal	1.168.109		1.168.109	0,28
Özel Banka Toplamı	81.054.452	8.902.860	89.957.312	21,79
Tas. Mev. Sığ. Fon. Devrolan				
K.Kredi Bankası			0	0,00
K. Endüstri Bankası		2.122.852	2.122.852	0,51
Everest Bank.	508.854	499.294	1.008.148	0,24
Hür Bank.	1.969.024	658.062	2.627.087	0,61
H. Yatırım Bank.	2.647		2.647	0,00
T.M.S.Fonu Bank. Top	2.378.550	3.286.260	5.664.810	1,38
GENEL TOPLAM	357.690.017	96.929.799	454.619.816	100,00

İhtiyat Sandığı Dairesi toplam parasının %76,9'u kamu, %21,7'si özel, %1,36'sı ise Tasarruf Mevduat Sigorta Fonuna devredilen bankalarda bulunmaktadır. Sandığın, 2010 yılı Mayıs ayı sonu itibarıyla bankalarda değerlendirdiği 414,6 Milyon TL'lik mevduatı bulunmaktadır. Bankacılık sektörel haric yatırım bulunmayan Sandığın yükümlülüklerini karşılayabilmesi açısından bu miktarın yetersiz olduğu bilançosundan anlaşılmaktadır.

İhtiyat Sandığı Dairesi, 414 Milyonluk mevduatının bir bölümünü de kamu kurum ve kuruluşlarına kefalet senedi olarak tutulmaktadır. Geçmiş dönemde benzer uygulamalara maruz kalan İhtiyat Sandığı Dairesi mevduatını bankalar tarafından el konulmuş ve karşılığında KKTU Maliye Bakanlığı borç senedi düzenlemiştir.

414 Milyon TL içinde yer alıp kefalet senedi olarak düzenlenen miktarlar ve detayları Tablo 16'da gösterilmiştir. Söz konusu meblağlar İhtiyat Sandığı Dairesinin ihtiyaç duyduğu hallerde kullanması mümkün olmamakta ve bu durum Sandığın nakit akıntısı için sınırlamaktadır.

Tablo 16 İhtiyat Sandığı Kefalet Senedi Dağılımı

TEMİNAT VERİLEN KURUM	TEMİNAT MİKTARI	BLOKE VERİLEN BANKA
KİB-TEH	20.000.000,00 TL	VAKIFLAR
KİB-TER	128.000.000,00	VAKIFLAR
KTHY	118.000.000,00	7.000.000 KTKMB
		8.000.000 VAKIFLAR
SOSYAL SİG.	30.000.000,00 TL	KTKMB
SOSYAL SİG.	93.000.000,00 TL	KTKMB
TOPLAM		177.500.000,00 TL

Tablo 16'da toplam kefalet miktarı hesaplanırken 1 dolar 1,5 TL olarak alınmıştır. Kefalet miktarı içinde gösterilen ve kırmızı renkle verilmiş olan 50 Milyon TL'lik Sosyal Sigortalar Dairesi senedine Haziran ayında el konulmuş olup, borra ilişkin senet düzenlenmemiştir. Benzer biçimde iflas eden Kabris Türk Hava Yollarına verilen 15 Milyon Dolarlık kefalet için belirsizlik sürmektedir.

Toplam kefalet miktarı banka mevduat miktarından düşüldüğü zaman ilgili sandığın kullandığı fon büyüklüğü 236 Milyon TL olarak ortaya çıkmaktadır. Belirlenmiş katkı esasında fayda miktarını belirleyen ve finansmanını fon esasına göre sağlayan bir sistemde yükümlülük ile sahip olunan fonun denk olması gerekmektedir. İhtiyat Sandığı Dairesinin yönetiminde olan fonun yükümlülük ile karşılaştırıldığında 1 Milyar TL'nin üzerinde eksiği bulunmaktadır.

Bilançosunu verildiği tablo 14'de gösterildiği üzere, fonda bulunması gereken paranın büyük bölümü Maliye Bakanlığı borç senedi olarak bulunmaktadır. İhtiyat Sandığı Dairesince borç senedi en son 1999 yılında 4 Milyon Dolar olarak düzenlenmiş olup, güncel tarihte verilen borç miktarının toplam 2000 yılı öncesi alınan borçların uygulanan faizle güncellenmiş hali olduğu görülmüştür. İhtiyat Sandığı Dairesinden alınan verilere göre, Maliye Bakanlığının borcu, ilgili borca uygulanan faiz ve piyasadaki alınan faiz Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17 Maliye Bakanlığı Borcu ve Uygulanan Faiz

Yıllar	Maliyenin Toplam Borcu (Ana Para ve Faiz)		Maliyenin Ödemesi Gerekten Faiz		Banka ve Yatırım Araçları İçin Alınan Faiz (TL)
			TL	Döviz	
2000	51.409.806 TL	\$17.885.449	60,00%		34,00%
2001	82.075.219 TL	\$18.482.355	60,00%	12,00%	33,00%
2002	131.808.261 TL	\$19.373.235	60,00%	11,00%	56%-33%
2003	210.572.972 TL	\$20.886.650	60,00%	10,00%	29,00%
2004	290.590.366 TL	\$21.454.514	38,00%	8,00%	16,40%
2005	354.414.801 TL	\$21.614.075	21,00%	6,00%	15,50%
2006	428.921.820 TL	\$22.309.757	21,00%	7,00%	16,00%
2007	516.730.717 TL	\$23.823.656	21,00%	6,00%	16,00%
2008	625.270.651 TL	\$23.234.108	21,00%	6,00%	19,00%
2009	758.450.991 TL	\$28.480.418	21,00%	6,00%	20,00%

2000 yılında 51 Milyon TL olan borç uygulanan faizlerle 2009 yılında 760 Milyon TL seviyesine yükselmiş, 2010 yılı Mayıs ayı itibarıyla 850 Milyon TL'ye ulaşmıştır. Sosyal Sigortalar Dairesi için el konulan 50 Milyonluk Teminata dikkate alındığında 2010 yılı sonunda Maliye Bakanlığının 1 Milyar TL'lik bir borcu sahip görülmektedir.

2000-2004 yılları arasında İhtiyat Sandığı Dairesi, piyasadaki elde ettiği faizin iki katını aşan oranları Maliye Bakanlığının borçlarına uygulamıştır. 2005 yılı ve sonrasında da piyasadaki elde ettiği faizin üzerinde bir oran ilgili borçlara uygulanmış olup ödeyemeyecek boyuta ulaştırılmıştır.

Maliye Bakanlığının, üstlendiği borçlardaki arapların dikkate alınarak yapılandırılması bu sorunu Maliye Bakanlığının açısından çözeceği de, yapılan bir diğer yanlış uygulamadır. İhtiyat Sandığı Dairesini ödeyemeyeceği bir külfetin altına sokmaktadır.

İhtiyat Sandığı Dairesi Yönetim Kurulu, sigortalılar adına yatırılmış olan primlere uygulanacak faiz tutar verecek olan organ olarak belirlenmiştir. Yönetim Kurulu sigortalıların primleri için getiri oranını paranan büyük bölümünün Maliye Bakanlığı borcu olmasını gerekçe göstererek Maliye Bakanlığına uygulanacak faiz oranıyla eşit olarak belirlemiş ve belirlemeye devam etmektedir.

Kağıt üzerinde elde edilen bir faiz gelirini, devleti büyük bir yükün altına sokarak sigortalıların fiili ödemeleri için kar payı olarak dağıtmak sistemin sürdürülebilirliğini ortadan kaldırmıştır. Söz konusu kar paylarının bir kısmı Sandıktan parasını bağışa kadar çekerler için ödemiş, bir kısmı da gelecekte emekli olacak, işsizlik halinde veya ilgili yasa ile belirlenen koşullarda sigortalılar tarafından talep halinde ödenecektir.

Erken emeklilik yaş, işsizlik avansı ödemelerinin artması yakın bir gelecekte İhtiyat Sandığı Dairesinin sigortalılarına ödeme yapamaması durumunu ortaya çıkaracaktır. GSMH'nin %20'sine yaklaşan ve yüksek faizle borçlandırılması sonucu bu seviyeye gelen bir borcu KKTC bütçesinin karşılaması mümkün görünmemektedir.

7. Sonuç ve Öneriler

Emeklilik sistemi incelendiğinde, 2008 öncesi sigortalı olanlara oldukça cömert davranıldığı anlaşılmaktadır. Gerek net ikame oran gerekse emekli olma koşulları dünya uygulamalarının üzerinde yer almaktadır.

2010 yılı için 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranı DPO verilerine göre %8 dir. Aynı yıl için emeklilik sisteminin aylık ödemeleri 892 Milyon TL olup, GSMH'nin %15,13'üne tekabül etmektedir. Bu oran yaşlı oranının %16 olduğu Avusturya, %18 olduğu Almanya, %17 olduğu Belçika gibi ülkelerin sahip olduğu harcama oranının çok üstünde yer almaktadır.

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamındaki emeklilerin %46'sı 65 yaş altında olup, sistem uzun yıllar daha bu kişileri ve hak sahiplerini finanse etmek durumunda kalacaktır. KKTC'de beklenen hızlı yaşlanma ile birlikte sistemin sürdürülebilirliği mümkün görünmemektedir.

2031 yılında 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranının %15'e ulaşması beklenmektedir. GSMH'nin %15'lik bölümünü emekli aylıkları oluşturmakta olup, herhangi bir tedbir alınmaz ise nüfus yapısındaki değişimle bu oran katlanılmaz bir seviyeye ulaşacaktır.

Sistemin ana finansman kaynağı primler olarak görülmekte olup, 2008 öncesi ve sonrası sisteme girerler için farklı oranlar uygulanmaktadır. Söz konusu durum sisteme katılım ve faydalanma yönünden de nesiller arası adaletsizliği artırmaktadır. Emeklilik yasası kapsamındaki kamu görevlilerine uygulanan prim oranı sisteme giriş tarihi dışında cinsiyete ve medeni durumuna göre de farklılık göstermektedir; 1987 sonrası sisteme girmiş bekar bir erkekten %5 oranında prim alınırken evli olması durumunda %9 oranında prim alınmaktadır. 1987 sonrası sisteme giren bayanlardan %5 oranında prim alınmakta olup, istekleri halinde evli bayanlardan ilave %4 prim tahsil edilmektedir.

Dağıtım sisteminin ana yapısında para ortak bir havuzda toplanır ve risk gerçekleştirildiğinde harcama yapılır. Katılımın zorunlu olması gereken ve bayanların öllenlilik

oranının her yaş için erkeklerden düşük olduğu görüldüğünde, kayınlardan prim almıyıp ölüm sigortası yardımı da sağlamamak düşük riskli ve uygun bir sistem finansmanında bırakılmaya değerdir.

Üç farklı yasanın uygulanması sistemin takip edilebilirliğini zorlaştırmakta, şeffaflığına zarar vermektedir. Belirli bir neslin kazanılmış haklarının korunması amacıyla bile hastalık, analık gibi kısa vadeli sigorta kolları açısından farklılık bulunmasına gerek olmadığı düşünülmektedir. Kaldı ki uzun vadeli sigorta kollarında, 2008 öncesi sisteme dahil olmuş neslin reform döneminde tutulması, hem yapılan reformun sistem sürdürülebilirliğini sağlamamasına hem de tüm yükün gelecek nesillerin üzerine bırakılmasına sebep olmaktadır.

Sistemin sürdürülebilirliğinin tesisi amacıyla yeniden reform yapmak tek çare olarak görünmektedir. Yapılacak reform ile Emeklilik Yasası ve Sosyal Sigortalar Yasası mülgu edilmeli, geçiş hükümlerini de içerecek biçimde Sosyal Güvenlik Yasası tüm çalışanları kapsamalıdır. Bu sayede uygulanmakta olan üç yasa ve yaklaşık 300 madde yerine, tek yasa ile daha anlaşılabilir bir sistem tasarlanmıştır.

Emeklilik yaşının acilen yapılacak reform ile, 2008 öncesi sisteme girenler için kademeli biçimde 60 yaşa çıkarılması gerekmektedir. Kademeli geçiş sürecinin uzun tutulması ya da geniş bir kitlenin dışında bırakılması beklenen etkinin gerçekleşmemesine neden olacaktır. Bu nedenle, en fazla 5 yıl sürecek biçimde geçişin sonlandırılması sistemin sürdürülebilirliğini tesis etmek açısından önemlidir. 43 yaş ve altında bulunanların 60, bu yaşın üstündekilerin ise kademeli olarak artan emeklilik yaşının 2040 yılına kadar getireceği tasarruf yaklaşık GSMH'nin %59'5 i kadar olacaktır.

KKTC için yaşam beklentisindeki hızlı artış ve nüfusun yaşlanması 60 yaşın sistem sürdürülebilirliği için gerekli emeklilik yaşının altında olmasına neden olmaktadır. 2030 yılından geçerli olmak üzere, emekli yaşını bu tarihe kadar emeklilik hakkını elde edemeyen herkes için 65 olarak belirlemek, ilave olarak 2040 yılına kadar yaklaşık GSMH'nin %54'ü kadar tasarruf getirmesi beklenmektedir.

Sosyal Güvenlik Yasası ile birlikte 2008 sonrası sisteme girenlerin aylık hesaplama yönteminde de köklü bir değişikliğe gidilerek tüm çalışma hayatı boyunca elde ettiği kazançların hesaplama dahil edilmesi sağlanmıştır. Söz konusu düzenleme ile aktöryal açığın nispeten külfet dengesi önceki düzenlemeler ile kıyaslandığında sürdürülebilir hâle getirilmiştir. Ne yazık ki, 2008 öncesi sisteme girenler için cümlert aylık hesaplama yöntemi devam etmektedir.

Bu bağlamda, yapılacak reform sadece emekliliğe hak kazanma koşullarını değil bağlanacak aylığın formülünü de kademeli olarak herkes için aynı olacak hale getirmelidir. Bu sayede nesiller arası adalet ve sistemin uzun vadeli finansal sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

Aylığın hesaplanmasında yapılacak reformun yürürlük tarihi öncesi yatırılan uzun vadeli sigorta kolları primleri için hesaplama eski mevzuata göre, reform sonrası yatırılan primler için Sosyal Güvenlik Yasasına göre belirlenen esaslara kullanılması kademeli geçiş otomatik olarak tesis edecektir. Reform sonrası sistemde geçirilen süre arttıkça Sosyal Güvenlik Yasasının belirlenmiş olduğu aylık hesaplama formülünün etkisi de artacaktır.

Sosyal Güvenlik Yasasında çalışanlar için belirlenmiş prim oranı 1 puan artırılarak tüm çalışanlara uygulanmasının sağlanması ile kısa vadeli kaynak oluşturulmuş olacaktır. Söz konusu uygulama ile, 2010 yılı verileri ışığında yıllık yaklaşık 50 Milyon TL'lik ek bir kaynak elde edilecektir. Bu uygulama, hem nesillerin sisteme katkısını eşitleyecek hem de Sosyal Sigortalar Dairesinin 2011 yılı için öngörülen 91 Milyon TL'lik açık miktarını kapatılmasına yardımcı olacaktır. 2008 öncesi sisteme geçmiş olanların Sosyal Güvenlik Yasası çerçevesinde yükseltilecek primleri işverenlere ilave yük getirmemesi açısından daha önce yapıldığı gibi İhtiyat Sandığı prim oranlarında düşüşe gidilerek karşılanabilecektir.

KKTC gibi Akdeniz coğrafyasında yer alan ülkelerde sosyal güvenlik alanında sistemin sürdürülebilirliğine yönelik reformlar sosyal toplum örgütlerinin yoğun direnişle karşılaşmakta ve hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, yaşam beklentisindeki artış gibi demografik değişikliklerden kaynaklanan sorunlara çözümlü zamanında ve yeterli oranda sisteme yansıtılmamaktadır. Danimarka'da uygulandığı gibi, uzun ömürlülük (longevity) aylık formülünün içinde değişken olarak tanımlanması, sistemin hiçbir müdahaleye gerek kalmadan kendi ayarlamasını yapmasını sağlayacaktır. Uzun ömürlülük, temel alınan bir yılın resmi emeklilik yaşındaki hayat beklentisinin belli dönemlerdeki değişiminin aktörleral komisyon formülü vasıtasıyla aylık besature yansıtılmasıdır.

İhtiyat Sandığı açısından geçmiş dönemde kazanılmadığı halde kazanılmış gibi dağıtılan ve devletin ödeyemeyeceği borç faiz oranlarını düşürecek ve sistemi dengeye getirecek yeni gelir ve yardım politikası düzenlemek zaruri görünmektedir.

Kısa vadede yapılan yatırımlardan avansı ödemesine son verilmesi, işsizlik durumunda toplu para yerine asgari ücret üzerinden kişinin birikimlerini geçmeyecek şekilde hıfzı olacak bir süte aylık ödemesi yapılması ve giriş aidatı ile fon yönetimi gideri altında kesintiyi günlmesi nakit ihtiyacını ödenenbir düzeye getirebilecektir.

EK 1
IV Numaralı Cetvel

Derece	Basamak								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	105	110	115	120	125	130	135	140	145
2	150	155	160	165	170	175	180	185	190
3	195	200	205	210	215	220	225	230	235
4	240	245	250	255	260	265	270	275	280
5	285	290	295	300	305	310	315	320	325
6	330	335	340	345	350	355	360	365	370
7	375	380	385	390	395	400	405	410	415
8	420	425	430	435	440	445	450	455	460
9	465	470	475	480	485	490	495	500	505
10	510	515	520	525					

EK2

Derece ve Basamağa Karşılık Aylık Miktar (2010 Temmuz)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1,225	1,234	1,242	1,251	1,260	1,269	1,278	1,287	1,296
2	1,305	1,314	1,323	1,335	1,348	1,361	1,374	1,388	1,402
3	1,415	1,429	1,442	1,455	1,469	1,481	1,492	1,504	1,516
4	1,528	1,540	1,552	1,564	1,576	1,589	1,601	1,614	1,627
5	1,639	1,652	1,665	1,678	1,692	1,705	1,718	1,732	1,746
6	1,759	1,773	1,787	1,801	1,815	1,830	1,844	1,859	1,873
7	1,888	1,903	1,918	1,933	1,948	1,968	1,987	2,007	2,027
8	2,047	2,068	2,089	2,109	2,131	2,152	2,173	2,195	2,217
9	2,239	2,262	2,284	2,307	2,330	2,353	2,377	2,401	2,425
10	2,449	2,473	2,498	2,523					

EK3

Önerilen Derece Basamak Tablosu

Derece	Basamak								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	150	157	164	171	179	186	193	200	207
2	214	221	229	236	243	250	257	264	271
3	279	286	293	300	307	314	321	329	336
4	343	350	357	364	371	379	386	393	400
5	407	414	421	429	436	443	450	457	464
6	471	479	486	493	500	507	514	521	529
7	536	543	550	557	564	571	579	586	593
8	600	607	614	621	629	636	643	650	657
9	664	671	679	686	693	700	707	714	721
10	729	736	743	750					

EK4

Önerilen Aylığa Esas Tutar Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1,750	1,763	1,775	1,787	1,800	1,813	1,825	1,838	1,851
2	1,864	1,877	1,890	1,908	1,925	1,944	1,964	1,983	2,002
3	2,022	2,041	2,060	2,079	2,099	2,115	2,132	2,149	2,166
4	2,182	2,200	2,217	2,234	2,252	2,270	2,288	2,306	2,324
5	2,342	2,361	2,379	2,398	2,417	2,436	2,455	2,474	2,494
6	2,513	2,533	2,553	2,572	2,593	2,614	2,634	2,655	2,676
7	2,697	2,718	2,740	2,761	2,783	2,811	2,839	2,867	2,896
8	2,925	2,954	2,984	3,013	3,044	3,074	3,105	3,136	3,167
9	3,199	3,231	3,263	3,296	3,329	3,362	3,396	3,430	3,464
10	3,499	3,534	3,569	3,605					